

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra veřejné a sociální politiky

Marie Kučerová

Dítě v pěstounské péči a jeho vlastní rodina

Bakalářská práce

Praha 2012

Autor práce: **Marie Kučerová**

Vedoucí práce: **Mgr. Karolína Dobiášová**

Rok obhajoby: 2012

Bibliografický záznam

KUČEROVÁ, Marie. *Dítě v pěstounské péči a jeho vlastní rodina*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra veřejné a sociální politiky, 2012. 79 s. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Karolína Dobiášová.

Abstrakt

Bakalářská práce "Dítě v pěstounské péči a jeho vlastní rodina" se zabývá podmínkami, které jsou nutné k uskutečnění konkrétní pěstounské péče a popisuje odlišné chápání biologické rodiny samotnými pěstouny a odborníky. V první části jsou vymezeny nejdůležitější pojmy obsažené v dalších částech práce. Práce dále popisuje kroky, které je třeba splnit, aby se zájemce o pěstounskou péči stal pěstounem. Zabývá se i postupem, při hledání vhodné pěstounské rodiny pro dítě vyžadující náhradní rodinnou péči. V třetí části práce jsou za pomoci analýzy dokumentů a polostrukturovaných rozhovorů s pěstouny a odborníky na náhradní rodinnou péči popisovány hlavní problémy, které přináší kontakt dítěte v pěstounské péči s vlastní rodinou. Biologická rodina je vnímána odborníky a pěstouny buď jako nutně problematická a pro dítě nevhodná, nebo jako neoddělitelná součást pěstounské péče, která přispívá ke správnému vývoji dítěte. Oba rozdílné postoje vycházejí z odlišného chápání nejlepšího zájmu dítěte. Pojem nejlepší zájem dítěte není dosud dostatečně definován, i když se s ním běžně v právních dokumentech pracuje. Jestliže bude vytvořena jednotná definice tohoto pojmu, může se tím zabránit mimo jiné i odlišnému přístupu k biologické rodině dítěte v pěstounské péči.

Abstract

Bachelor thesis "Child in the foster care and its birth family" deals with conditions which lead to realization a certain foster care and describes different types of understanding biological family of the child in the foster care. First part includes definitions of the most important terms that are incorporated in other parts of work. Second part of bachelor thesis describes steps that are necessary to accomplish the

foster care in the Czech Republic. Work engages in procedures how to successfully become from an applicant of foster care to a foster career and a way of threatened child into a suitable foster family. Analysis of semi-structured interviews and analysis of documents are included in the third part. This part specifies major problems with contact of biological family and the child in the foster care. Birth family of the child in the foster care is perceived by foster careers and experts in two ways. Some experts and careers perceive birth family as a problematic and inappropriate part of the foster care. Some of them suppose relations between parents and child as an inseparable part of proper development of the child in the foster care. Different attitudes are based on different interpretations of term Best interest of the child. This term have not a clear definition yet. Clarification of Best interest of the child can leads to unitary approach to birth families of children in the foster care.

Klíčová slova

Náhradní rodinná péče, pěstounská péče, biologická rodina, sanace rodiny, nejlepší zájem dítěte

Keywords

Substitutional family care, Foster care, Birth family, Improvement of the family life, Best interests of the child

Rozsah práce: 78 189 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 17. 5. 2012

Marie Kučerová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Karolíně Dobiášové za cenné rady a připomínky, dále Báře Ondřejkové, Verce Zemanové, Markétě Patákové a ostatním členkám SesOrstva za psychickou oporu ve vypjatých chvílích.

Institut sociologických studií
Katedra veřejné a sociální politiky

Projekt bakalářské práce

PŘEDPOKLÁDANÝ NÁZEV BAKALÁŘSKÉ PRÁCE: DÍTĚ
V PĚSTOUNSKÉ PÉČI A JEHO VLASTNÍ RODINA

STUDENT: Marie Kučerová

KONZULTANT: MGR. KAROLÍNA DOBIÁŠOVÁ

1. Vymezení předmětu zkoumání a strukturace výzkumného tématu

Jedním z největších nedostatků, který zapříčiňuje většinu problémů v náhradní rodinné péči v České republice, je její rozdělení mezi tři resorty. Mezi ministerstva zdravotnictví (MZ), školství (MŠMT) a ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV). Tím vznikají dlouhé byrokratické průtahy a střety zájmů jednotlivých ministerstev, které se pak odrážejí na samotných dětech a fungování ústavů.

Současná neuspokojivá situace v oblasti péče o ohrožené děti, je zčásti zapříčiněna nedostatkem prevence a sanační práce s biologickými rodinami. [Sobotková; 2008a] V zájmu dítěte, kterému hrozí odejmutí z rodiny, je, aby byla provedena důkladná diagnostika jeho biologické rodiny. [Sobotková; 2008b] Spolu s diagnostikou je spojena i následná práce odborníků. Diagnostika rodiny by měla být zaměřena na funkčnost rodiny a vztah k dítěti, na základě ní by se mělo dát určit, jestli je eventuální návrat dítěte do vlastní rodiny možný, a podle toho by mělo být dítě umístěno v odpovídajícím typu zařízení. Sociální pracovníci disponující jak specializovaným vzděláním, tak odbornou praxí zjevně pro tento úkol chybí. [Sobotková 2008b]

V chápání biologických rodičů panuje mnoho nejasností.[Kolouchová; 2009] Existuje mnoho variant odborných názorů, které ne vždy plně korespondují s názory pěstounů nebo vychovatelů, kteří se s kontakty s biologickými rodiči svěřených dětí potýkají v praxi.

V případě, že je dítě odebráno z biologické rodiny, měla by sanační práce pokračovat s rodiči a připravovat je na opětné převzetí dítěte. Odebrání dítěte rodičům by se mělo chápat jen jako dočasné řešení, ne jako nezvratný, těžko změnitelný fakt. [Jandová, Bořová; 2010]

Jak dokládají Jandová a Bořová ve svém příspěvku ve sborníku z X. celostátního semináře náhradní rodinné péče, je takový postup součástí praxe dětských domovů. Biologičtí rodiče zůstanou navždy rodiči svých dětí, tak by k nim měli přistupovat i pracovníci dětského domova. K rodičům dětí umístěných v dětských domovech, by se nemělo přistupovat s despektem. Vedení dětského domova by se mělo snažit poskytnout

jim potřebné informace (ohledně návštěvních hodin, podmínek kdy je možná „návštěva“ dítěte, atd.) [Jandová, Bořová; 2010]

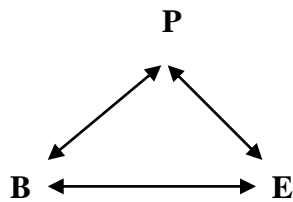
Jak bylo výše naznačeno, vztahy mezi vlastní a náhradní rodinou dítěte, které nemůže se svými biologickými rodiči žít, jsou velmi často problematické. K jejich úspěšnému zvládnutí je nutné stanovit přesná pravidla, jednotný koncepční přístup a zajistit dostatek odborníků, kteří jsou schopni efektivně a citlivě řešit krizové rodinné situace. Zůstává však otázkou, do jaké míry je kontakt dítěte s biologickými rodiči žádoucí a pro dítě přínosný, a kdy naopak je takový vztah nevhodný a narušuje správný vývoj jak dítěte, tak celé náhradní rodiny nebo rodinné skupiny v případě dětského domova. Proto se ve své bakalářské práci míním zabývat tímto problémem. Pokusím se o představení názorů jednotlivých odborníků a pěstounů. Provedu s nimi na toto téma polostrukturované rozhovory s návodem. Výsledkem těchto rozhovorů by mělo být stručné shrnutí základních nedostatků.

2. Teoretická východiska

V práci budu vycházet z teorie sociálního učení (sociálně kognitivní teorie), teorie psychické deprivace v souvislosti s ústavní péčí a systémového a ekologického přístupu k rodině. Autorem teorie sociálního učení, později sociálně kognitivní teorie je A. Bandura. „Sociálně kognitivní teorie vychází ve výkladu lidského chování z triadického recipročního determinismu. Staví jej proti jednostrannému výkladu chování pouze na základě vlivů prostředí nebo pouze na základě vnitřních dispozic. Triadičnost navrhovaného modelu znamená, že se berou v úvahu tři faktory či spíše skupiny faktorů: chování, dále kognitivní, biologické a jiné vnitřní osobní momenty, a posléze vnější prostředí.“ [Janoušek, 1992]

Sociálně kognitivní teorie A. Bandury

Triadický reciproční determinismus:

B - chování, P - kognitivní a další vnitřní vlivy (personal), E - vnější prostředí

Model počítá s tím, že kromě vzájemného průběžného ovlivňování vystupuje někdy jeden faktor do popředí.

Psychická deprivace v dětství

Langmeier a Matějček definují psychickou deprivaci jako „psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost k ukojení některé jeho základní (vitální) psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu.“ [Langmeier, Matějček, 1974: 22]

Základem ke zkoumání deprivacních poruch je zapotřebí jedna základní nosná teorie. Bohužel ale v současné psychologii nalézáme teorií vztahujících se k deprivaci hned několik. Jednotlivé teoretické přístupy vysvětlují určitou část ze složitého celku. Langmeier a Matějček proto navrhuji rozřazení jednotlivých teorií. Vytvářejí tak „pojmové ‘lešení’, jež užívá koncepcí různého stupně složitosti a umožňuje jejich aspoň provizorní integraci“. [Langmeier, Matějček 1974: 277] Víceúrovňové pojetí interakce s dítětem obsahuje čtyři úrovně.

- Vztah dítěte a prostředí je analyzován pomocí globální charakteristiky prostředí. Prostředí se posuzuje pomocí množství, kvality a proměnlivosti podnětů
- Vztah dítěte a prostředí je analyzován v termínech diferencujících aktivit dítěte ve vztahu k jeho specifickým rysům prostředí. Tato úroveň v sobě zahrnuje například teorie učení.
- Diferenciované aktivity dítěte se soustřeďují. Aby se mohly centralizovat je třeba vnější předmět. V této úrovni se jedná o teorie zabývající se připoutáním dítěte k matce.

- Interakce vnějšího „objektu“ a „já“ dítěte. Očekávání, která klade okolí k „já“ vede k tomu jakou „rolí“ dítě v sociálních vztazích převezme. Naznačenou socializací vyvíjejícího se jedince se zabývají sociálně psychologické a sociologické teorie.

[Langmeier, Matějček 1974: 275 - 278]

Naznačený hierarchický přístup lze schematizovat pomocí pyramidy. Dále s tímto schématem autoři pracují nejen jako pomůckou při kategorizaci stávajících teorií ale i při definování základních psychických potřeb dítěte, při rozpoznávání následků psychické deprivace a při možnostech jejich nápravy.

Předpokladem je základní tendence organismu charakterizovaná potřebou styku s prostředím. Aktivita jedince je zaměřena na okolí. Aby byly tyto tendence naplněny, musí ve vnějším okolí existovat jisté podmínky. Nejsou-li tyto podmínky naplněny, jedinec neobjeví smysl ve věcech a ztrácí pocit smysluplné aktivity. Bez ohledu na to, jsou-li uspokojeny základní biologické potřeby. [Langmeier, Matějček, 1974: 281 - 282]

Základními psychickými potřebami autoři rozumí čtyři okruhy potřeb.

- „potřebu určitého množství, proměnlivosti a druhu podnětů
- potřebu základních podmínek pro účinné učení
- potřebu prvotních společenských vztahů (zejména k mateřské osobě) umožňujících základní integraci osobnosti
- potřebu společenského uplatnění umožňujícího osvojit si rozlišené společenské role a hodnotné cíle.“

[Langmeier, Matějček 1974: 22]

Systémový a ekologický přístup k rodině

Psychologie rodiny, speciálně její systémový přístup, dodává oběma výše zmíněným teoriím na celistvosti. Systém je v této teorii chápán jako „vnitřně členitý celek, soubor prvků ve vzájemných vztazích a vzájemném působení.[Sobotková, 2007: 22] Kolem jevů které chceme zkoumat, vedeme pomyslnou hranici. Odlišuje část, kterou chceme zkoumat od části, která se našeho zkoumání již týkat nebude. K systému je nutné přistupovat i z hlediska jeho vnitřní diferenciaci a jeho vazeb k vnějšmu okolí. „Při

práci s rodinou to znamená vidět ji jako složitý celek, ale nepřehlížet jednotlivé členy rodiny i širší sociální okolí a vlivy působící na rodinu.“ .[Sobotková, 2007: 22] Každý člen rodiny má vlastní vnímání rodiny ale ani jeden z nich, ani nikdo vně rodiny (např. odborník), nedisponuje objektivním pohledem.

Systémová přístup, označovaný také jako nové vědecké paradigma, je založen na cirkulární kauzalitě. Neslučuje se s lineární kauzalitou, která vidí realitu jako sled lineárně na sebe navazujících problémů. Tedy, jeden problém zapříčiňuje vznik druhého problému. Cirkulární kauzalita naopak vidí spíše než jediný problém, okruh problémů, které vzájemně interagují. V psychologii rodiny je pak díky systémovému přístupu rodina vnímán jako složitý celek, který nepřehlíží jednotlivé členy rodiny ani širší sociální okolí a vlivy působící na rodinu. [Sobotková, 2007: 19 - 32]

3. Cíle bakalářské práce

Ve své práci jsem si stanovila tři hlavní výzkumné cíle. Ke každému z nich jsem přiřadila jednu hlavní výzkumnou otázku a několik podotázek.

1. Popsat podmínky, díky kterým se může jedinec stát pěstounem.
2. Popsat podmínky, za kterých může být dítě umístěno do pěstounské péče.
3. Zjistit hlavní problémy týkající se kontaktu dítěte a jeho biologických rodičů, pokud je dítě umístěno v pěstounské péči.

4. Výzkumné otázky a hypotézy

- 1) Jaké je třeba splnit podmínky, aby dítě mohlo být umístěno do PP?

Jaké děti mohou být umístěny do PP?

Kdo rozhoduje o umístění dětí do PP?

Mohou sami děti o své situaci rozhodovat?

- 2) Jaké je třeba splnit podmínky, aby se jedinec mohl stát pěstounem?

Kdo se může stát pěstounem?

Jak je na výkon pěstounské péče připraven?

Kdo rozhoduje o výběru pěstounů?

- 3) Jak vnímají pěstouni a odborníci vlastní rodinu dítěte v PP?

- 4) Jaký názor mají pěstouni a odborníci na prospěšnost vzájemného kontaktu mezi dítětem v PP a jeho vlastní rodinou?

5. Metody a prameny

V práci budu vycházet z kvalitativního dotazování. Budu provádět expertní polostrukturované rozhovory s návodem. Dotazovat jak odborníky, tedy ty, kteří rozumí problému především teoreticky, tak pěstouny, osoby, které se musí s problémem vyrovnávat v praxi. Mým záměrem je, dotázat pokud možno odborníky s odlišnými názory. Podle mého názoru bude vhodné použít, problémově zaměřený rozhovor nebo rozhovor s návodem. Tento rozhovor předpokládá předcházející analytické studium problému tazatelem. Je nutné v rozhovoru se zaměřit na problémové aspekty, které chce tazatel zjistit. Používá se, když jsou k problému již nějaké znalosti a specifické otázky. [Hendl 2008: 174 - 175]

6. Předpokládaná struktura bakalářské práce

- 1) Úvod
- 2) Teoretická východiska
- 3) Metody
- 4) Deskriptivní část
- 5) Analytická část
- 6) Závěry

7. Základní literatura k tématu

BANDURA, Albert. *Social learning theory*. Upper Saddle River: Prentice Hall Inc., 1977, 247 s. ISBN 0-13-816744-3.

FRINTA O., MELICHAROVÁ D., Náhradní rodinná péče o dítě - právní rámec v obecných souvislostech. In *Náhradní výchova dětí – možnosti a meze. Kolokvium I.* Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta., 2008., s. 26 - 37.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace.* 2. aktualiz. vyd., Praha: Portál, 2008. 408 s. ISBN 978-7367-485-4.

JANOUŠEK, J. Sociálně kognitivní teorie Alberta Bandury. *Československá psychologie.* 1992, vol. 36, no. 5, s. 385 - 398. ISSN:0009-062X.

KOLUCHOVÁ J., K problematice biologických rodičů dětí v pěstounské péči. In *Náhradní rodinná péče - představy a skutečnost. (Realita a východiska v ČR) Kolokvium II.* Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta., 2009. Uspořádala a do tisku připravila Senta Radvanová., s. 30 - 34.

LANGMEIER, J., MATĚJČEK, Z. *Psychická deprivace v dětství.* 3., dopln. vyd. Praha: Avicenum, 1974. 397s. ISBN 08-049-74.

Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče

o ohrožené děti [online]. MPSV 2007, [cit. 23. 10. 2011] Dostupné z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf>.

Sanace rodiny [online]. MPSV 2008, Poslední revize 23. 7. 2008 [cit. 2012-05-04] Dostupné z <<http://www.mpsv.cz/cs/5587>>.

Zprostředkování osvojení a pěstounské péče [online]. MPSV 2009c, poslední revize 14. 7. 2009 [cit. 04-08-2012]. Dostupné z <<http://www.mpsv.cz/cs/7298>>.

Sociálně- právní ochrana dětí - obecný úvod [online]. MPSV 2009e, poslední revize 14.7. [cit. 2012-03-19]. Dostupné z <<http://www.mpsv.cz/cs/7242>>.

Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011 [online]. MPSVc2009g. Poslední revize 20. 7. 2009 [cit. 2012-03-19]. Dostupné z < <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7440/NAP.pdf>>.

Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti - základní principy [online]. MPSV 2009h, poslední revize 30. 6. 2009 [cit. 03-19-2012].

Dostupné z:

<http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf>.

SOBOTKOVÁ I., Poznámky k současné situaci v ústavní výchově dětí, Situace v náhradní rodinné péči a její alternativy. In *Náhradní výchova dětí – možnosti a meze. Kolokvium I.* Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta., 2008., s. 107 - 112.

SOBOTKOVÁ, I. Biologické rodiny dětí, které jsou navrhovány do náhradní rodinné péče. *E- psychologie* [online]. 2010, roč. 4., č. 1., str. 51 - 57. [cit. 2012-4-12]. Dostupné z: <<http://e-psycholog.eu/pdf/sobotkova.pdf>>. ISSN 1802-8853.

Všeobecná deklarace lidských práv.

Zákon č. 359/1999 Sb. ze dne 9. 12. 1999, o sociálně- právní ochraně dětí.

Obsah

SEZNAM SCHÉMAT	3
SEZNAM TABULEK	3
SEZNAM POUŽÍVANÝCH ZKRATEK	3
1. ÚVOD	4
1.1. CÍLE PRÁCE, VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	5
1.2. METODY.....	6
1.3.1. Získání dat.....	6
1.2.1. Analýza a interpretace dat.....	9
1.3.2. Výhody a omezení použitých metod a kritická reflexe	10
1.3. HODNOTOVÁ VÝCHODISKA	10
1.4. TEORETICKÁ VÝCHODISKA	12
1.4.1. Sociálně kognitivní teorie Alberta Bandury	12
1.4.2. Psychická deprivace v dětství.....	13
1.4.3. Systémový a ekologický přístup k rodině.....	16
2. VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ.....	18
2.1. SOCIÁLNĚ- PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ A OCHRANA DÍTĚTE.....	18
2.2. SANACE RODINY.....	18
2.3. NEJLEPŠÍ ZÁJEM DÍTĚTE	19
2.4. NÁHRADNÍ PÉČE	20
2.5. NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE	20
2.5.1. Pěstounská péče.....	21
2.5.2. Osvojení.....	22
2.6. RODIČOVSKÁ ZODPOVĚDNOST A JEJÍ ZBAVENÍ.....	22
2.7. ŽIVOTNÍ MINIMUM.....	23
2.8. STUPEŇ ZÁVISLOSTI DÍTĚTE.....	23
3. VZÁJEMNÁ CESTA PĚSTOUNŮ A DĚTÍ	24
3.1. CO PŘEDCHÁZÍ UMÍSTĚNÍ DÍTĚTE DO PĚSTOUNSKÉ PÉČE.....	24
3.1.1. Kdo rozhoduje	26
3.1.2. Oznámení závadného chování rodičů	26
3.1.3. Předběžné opatření.....	27
3.1.4. Zprostředkování a evidence	28
3.1.5. Párování rodičů a dětí.....	29

3.1.6.	<i>Předpěstounská péče</i>	30
3.1.7.	<i>Rozhodnutí o pěstounské péči</i>	30
3.2.	JAKÉ DĚTI MOHOU BÝT OSVOJENY, JAKÉ V PĚSTOUNSKÉ PÉČI	30
3.3.	KDO MŮŽE BÝT PĚSTOUNEM.....	31
3.4.	POPLATKY A DÁVKY	33
3.4.1.	<i>Pěstouni</i>	33
3.4.2.	<i>Děti</i>	34
3.4.3.	<i>Rodiče</i>	34
3.5.	PRÁVA A POVINNOSTI	35
3.5.1.	<i>Dětí</i>	35
3.5.2.	<i>Rodičů</i>	35
3.5.3.	<i>Pěstounů</i>	35
4.	NEJLEPŠÍ ZÁJEM DÍTĚTE JAKO HLAVNÍ FAKTOR VNÍMÁNÍ BIOLOGICKÉ RODINY	36
4.1.	NEJLEPŠÍ ZÁJEM DÍTĚTE	36
4.2.	BIOLOGICKÁ RODINA A POSTOJE PĚSTOUNŮ.....	39
4.3.	KONTAKT DÍTĚTE V PP S VLASTNÍ RODINOU.....	42
5.	ZÁVĚR.....	46
	SUMMARY	47
	POUŽITÁ LITERATURA.....	49
	PRÁVNÍ NORMY	54

Seznam schémat

Schéma č. 1 Triadický reciproční determinismus

Schéma č. 2 Vzájemná cesta pěstounů a dětí

Seznam tabulek

Tabulka č. 1 Seznam respondentů

Tabulka č. 2 Rozdílné chápání NZD

Seznam používaných zkratk

DDŠ	Dětský domov se školou
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
NZD	Nejlepší zájem dítěte
NRP	Náhradní rodinná péče
ORP	Obec s rozšířenou působností
OSPOD	Orgán sociálně- právní ochrany dětí
PO	Předběžné opatření
PP	Pěstounská péče
PPP	Předpěstounská péče
PPPD	Pěstounská péče na přechodnou dobu
RZ	Rodičovská zodpovědnost
SPOD	Sociálně- právní ochrana dětí
ZPVPP	Zařízení pro výkon pěstounské péče
ZRZ	Zbavení rodičovské zodpovědnosti
ŽM	Životní minimum

1. Úvod

Pěstounství je jednou z forem náhradní rodinné péče. Vedle osvojení poskytuje nejlepší alternativu rodinného prostředí pro děti, které z nejrůznějších důvodů nemohou vyrůstat s vlastními rodiči. I když dítě žije v pěstounské rodině, nezanikají všechny vzájemné vazby mezi ním a jeho rodiči. Biologičtí rodiče mají povinnost platit na dítě výživné, ale zároveň mají právo své dítě v pěstounské péči navštěvovat.¹

Právě vzájemný vztah dítěte v pěstounské péči a jeho biologických rodičů je přijímán odborníky na pěstounskou péči i samotnými pěstouny značně odlišně. Novela Zákona č. 359/199 Sb., o sociálně- právní ochraně dětí, platná od 1. 6. 2006, ustavuje nový institut – pěstounskou péči na přechodnou dobu. Jedním z důvodů k umístění dítěte do tohoto typu pěstounské péče mohou být dočasné problémy ve vlastní rodině. [Pěstounská péče..., 2009] Vzájemný kontakt s rodiči dítěte je tedy její součástí. Může být ale i součástí dlouhodobé PP. Některé neziskové organizace pomáhají při zprostředkování a asistenci takového kontaktu² a s problematickými rodinami dále pracují.³

Některé výzkumy⁴ ukazují, že kontakty s biologickou rodinou jsou ve většině případů problematické, dokonce, že rodiče nejsou schopní udržovat dlouhodobý trvalý vztah s dítětem, které jim bylo odebráno. I když v zahraničí je praxe kontaktu běžná, drtivá většina z nich je problematická. [Sobotková, 2010: 56] Téměř polovina pěstounů uvedla, že kontakt dětí⁵ s jejich rodiči, měl na výchovu dítěte neblahý vliv. [Farmer, 2004: 7]

Právě vzhledem k odlišným názorům na kontakt s biologickou rodinou dítěte, jsem se rozhodla věnovat se ve své bakalářské práci tomuto tématu.

Práce je rozdělena do pěti kapitol. První z nich je zároveň úvodem. Obsahuje cíle práce, teoretická a hodnotová východiska, metodologii. Druhá vymezuje pojmy, které jsou v práci používány. Část dalších pojmů je obsažena v příloze. Třetí čerpá

¹ viz kapitola 3.

² například Amalthea o. s.

³ například Sřep o. s.

⁴ [Sobotková, 2010] a [Farmer, 2004]

⁵ v jejich PP

zejména z legislativních dokumentů, popisuje mimo jiné, kdo se může stát pěstounem a proces umístění dítěte do PP. Čtvrtá kapitola pracuje s nejlepším zájmem dítěte, jako hlavním faktorem ve vnímání biologické rodiny. Poslední kapitola, závěr, je stručným shrnutím celé práce.

1.1. Cíle práce, výzkumné otázky

Ve své práci jsem si stanovila tři hlavní výzkumné cíle. Ke každému z nich jsem přiřadila hlavní výzkumnou otázku (otázky) a případně několik podotázek.

5) Zjistit podmínky, které je třeba splnit, aby dítě mohlo být umístěno do PP.

Jaké je třeba splnit podmínky, aby dítě mohlo být umístěno do PP?

Jaké děti mohou být umístěny do PP?

Kdo rozhoduje o umístění dětí do PP?

Mohou samy děti o své situaci rozhodovat?

6) Zjistit podmínky, které je třeba splnit, aby se jedinec mohl stát pěstounem/ pěstounkou.

Jaké je třeba splnit podmínky, aby se jedinec mohl stát pěstounem?

Kdo se může stát pěstounem?

Jak je na výkon pěstounské péče připraven?

Kdo rozhoduje o výběru pěstounů?

7) Zjistit postoje pěstounů a odborníků týkající se kontaktu dítěte v PP s jeho vlastní rodinou.

Jak vnímají pěstouni a odborníci vlastní rodinu dítěte v PP?

Jaký názor mají pěstouni a odborníci na prospěšnost vzájemného kontaktu mezi dítětem v PP a jeho vlastní rodinou?

1.2 Metody

Vzhledem ke zkoumané problematice a vytyčeným cílům, jsem zvolila kvalitativní výzkumné metody. Popisné části práce jsou výsledkem analýzy dokumentů. Při zjišťování postojů odborníků a pěstounů na biologickou rodinu dítěte svěřeného do PP jsem použila především polostrukturované rozhovory s návodem, které jsem triangulovala pomocí analýzy dokumentů, především cizojazyčné literatury a výzkumů na toto téma. Pomocí datové triangulace [Hendl, 2008: 149] jsem se snažila zvětšit validitu kvalitativního výzkumu. [Hendl, 2008: 132] Cílem analýzy bylo celkové pochopení problému a interpretace postojů expertů.

V následujících podkapitolách jsem se snažila odpovědět na otázky, které uvádí Silverman [2005: 247-252] jako důležité ke správnému sepsání kapitoly o metodologii.

1.3.1. Získání dat

Analýzu dokumentů [Hendl, 2008: 132] jsem použila ke splnění všech tří cílů. V druhé a třetí kapitole jsem používala především legislativní dokumenty⁶ a dokumenty Ministerstva práce a sociálních věcí. Čtvrtá kapitola obsahuje především cizojazyčné dokumenty a české i zahraniční výzkumy v oblasti PP.

Dokumenty jsem vyhledávala pomocí internetového vyhledávače a v knihovnách na základě klíčových témat: pěstounská péče; pěstounská péče biologická rodina kontakt; výzkum biologická rodina pěstounská péče; atd. Při vyhledávání cizojazyčné literatury jsem zadávala anglické ekvivalenty těchto hesel.

V první fázi přípravy polostrukturovaných rozhovorů s návodem jsem se snažila vytvořit si přehled v dané problematice pomocí studia literatury. Poté jsem vytvořila dva návody k rozhovoru.⁷ Moje centrální výzkumná otázka [Berg, 2004:76] zněla: Jaký postoj zaujímají pěstouni a odborníci k biologickým rodičům děti v PP a co jej ovlivňuje? Návod rozhovoru jsem koncipovala jako tabulku, kde v levém sloupci byla uvedena témata [Berg, 2004: 77] a v pravém vytvořené teoretické otázky. V průběhu rozhovoru jsem tyto otázky přetvářela tak, aby byly jednodušeji zodpověditelné. [Berg, 2004: 73] Otázky, které jsem odborníkům a pěstounům konkrétně kladla, jsou uvedeny

⁶ nejčastěji je citován Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči; Zákon č.94/1963 Sb., o rodině a Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně- právní ochraně dětí.

⁷ viz příloha 1 a 2

v prepisech.⁸ Všechny prepisy a zvukové nahrávky rozhovorů obsahuje přiložené CD. Otázky byly kladeny v různém pořadí.

Jak uvádí Berg [2004:75], nedostatky v rozhovoru se ukáží až po prvním provedení rozhovoru, proto jsem si k prvnímu rozhovoru vybrala respondenta, který je zároveň odborníkem i pěstounem (Chris). Zeptala jsem se ho na otázky, které jsem měla připraveny pro obě skupiny respondentů. Rozhovor jsem prováděla zároveň i s odbornicí na pěstounskou péči (Tereza). Po tomto obsáhlém rozhovoru jsem v návodu k rozhovorům upravila základní nedostatky. Vyřadila jsem především některá překrývající se témata, podstatně se tím i zkrátila délka následných rozhovorů. Samotný dotazník se mírně měnil během celé doby provádění rozhovorů.

Respondenty jsem vybírala pomocí teoretického vzorkování na základě úsudku. [Bloor, Wood, 2006:154] V rámci sedmi rozhovorů jsem dotázala devět respondentů. Jednalo se o pěstouny a odborníky, kteří zastávali kladné i záporné postoje k biologickým rodičům dětí. Někteří z pěstounů byli zároveň i odborníky (David a Chris). V rámci odborníků jsem dotázala jak odborníky z neziskové sféry (David, Chris, Iva), tak odborníci ze státního sektoru (Marta). Rozhovory trvaly 30 - 100 min.

Tabulka č. 1 Seznam respondentů

Číslo rozhovoru	Respondent	Stručná charakteristika	Délka rozhovoru	Datum
1. rozhovor	Chris	Odborník a zároveň bývalý pěstoun, nyní v důchodu. Od roku 1972- 1989 byl pěstounem ve Velké Británii, vykonával několik typů pěstounské péče. Založil asociaci pěstounů ve Velké Británii. Jako odborník na NRP působil v mnoha evropských zemích. Dvakrát zvolen prezidentem mezinárodní organizace zabývající se NRP.	101 min	27. 2. 2012
	Tereza	Vystudovala EA VOŠ sociálně- právní v Brně a na Filozofické fakultě UK, obor sociální práce. Sociální terénní pracovnice, nyní na		

⁸ viz příloha 3

		mateřské dovolené. Působila v několika neziskových organizacích v ČR. Je aktivní členkou mezinárodních organizací podporující pěstounské rodiny.		
2. rozhovor	Iva	Pracovnice neziskové organizace, která se zabývá zprostředkováním a supervizí kontaktů mezi dítětem, vlastními rodiči dítěte a případně pěstounů. Organizace dále nabízí doprovázející služby pro pěstouny a jejich rodiny. V minulosti pracovala na OSPOD, jako kurátorka pro mládež, poté na odboru prevence.	64 min	2. 3. 2012
3. rozhovor	David	Spoluzakladatel a ředitel organizace uvedené výše (Odborník 3), současně pěstoun dvou chlapců. Jeden z nich se pomocí vzájemného kontaktu vrátil zpět do původní rodiny. Působil jako sociální pracovníka pracovník v krizovém centru. Vystudoval Jabok, vyšší odbornou školu sociálně pedagogickou a teologickou, v Praze.	45 min	2.3. 2012
4. rozhovor	Kamila	Pěstounka tří chlapců, dva z nich jsou sourozenci. Děti si vzali s manželem do pěstounské péče před 4 lety. S chlapci nemají výchovné problémy. Pěstounka chodí do zaměstnání, zatímco manžel pečuje o děti. Vlastní děti nemají.	59 min	9. 3. 2012
	Láďa	Manžel Kamily. Děti mají ve společné pěstounské péči. Vystudovaný kuchař, cukrář.		
5. rozhovor	Ilona	Matka pěti dětí ve starším věku. v současné době pěstounka na přechodnou dobu. V PPPD má od ledna 2012 první děti, sourozence – chlapce a dívku	28 min	30. 3. 2012

		v předškolním věku. Dříve pracovala jako masérka. Celý život přicházela do kontaktu se sociálně znevýhodněnými lidmi.		
6. rozhovor	František	Předseda sociální pediatrie JEP. V oblasti náhradní rodinné péče pracuje přes 30 let. Spoluzakladatel SOS dětských vesniček. Přednáší na 1. lékařské fakultě Univerzity Karlovy.	38 min	27. 4. 2012
7. rozhovor	Marta	Sociální pracovníce na OSPOD. V oblasti sociální práce pracuje více jak 20 let. Náhradní rodinné péči se věnuje 6 let.	27 min	3. 5. 2012

Zdroj: Vytvořeno autorkou

Expertům, se kterými jsem chtěla uskutečnit rozhovor, jsem zaslala e-mail, se stručnou charakteristikou mé bakalářské práce a prosbou o poskytnutí interview. Těm, kteří na e-mail odpověděli, jsem zaslala některá z témat, na která se jich během rozhovoru zeptám a zodpověděla jsem jejich případně otázky. Před samotným rozhovorem jsem respondentům ještě jednou představila sebe i vznikající práci, nastínila jsem předpokládanou délku rozhovoru. Ujistila jsem je, že rozhovor je anonymní a v práci nebudou obsažena ani jména jejich dětí, poté jsem je požádala o svolení rozhovor nahrát. [Bloor, Wood, 2006: 104-105]

1.2.1 Analýza a interpretace dat

Rozhovory jsem přepsala metodou shrnujícího protokolu [Hendl, 2008: 209], vynechané části jsou v prepisech označeny kurzivou. Po transkripci rozhovorů, jsem je respondentům zaslala zpět k autorizaci. S dokumenty jsem pracovala téměř identicky jako s prepisy rozhovorů. [Hendl, 2008: 133] Dokumenty i prepisy rozhovorů jsem analyzovala v průběhu rozhovorů. Rozhovory se při analýze ukázaly jako široce zaměřené, proto jsem analyzovala jen některé jejich části. Vynechala jsem například vnímané potřeby změn v oblasti náhradní rodinné péče. Postupně se vynořilo několik

kategorií, ve kterých se názory expertů odlišovaly. Hlavním jmenovatelem odlišností názorů bylo rozdílné vnímání nejlepšího zájmu dítěte.⁹

1.3.2. Výhody a omezení použitých metod a kritická reflexe

Hlavní výhodou polostrukturovaného dotazování se ukázala možnost podle potřeb a vývoje interview měnit pořadí otázek. Během analýzy prepisů a dokumentů se postupně vynořovala nová témata. Průběžně jsem návod měnila a tím jsem měla možnost zeptat se i na tyto otázky. V některých rozhovorech se respondent vyjadřoval i k tématům, kterých se položená otázka netýkala. Pokud jsem je přerušila, roztříštila se i původní otázka.

Analýza dokumentů mi poskytla velké množství jiným způsobem těžko dostupných informací. Omezení této metody spočívalo především v mé jazykové vybavenosti. Plnohodnotně jsem byla schopna použít pouze česky a anglicky psané materiály.

Podle mého názoru jsem si na provedení rozhovorů a jeho následnou analýzu vyhradila dostatek času, takže jsem nebyla nucena pracovat v časové tísní. Odborníci i pěstouni se mnou ve všech případech jednali přátelsky, byla jsem často překvapena, že i vysoce oceňovaní odborníci na mé otázky odpovídali s ochotou. I když se se mnou všichni dotazovaní setkali poprvé, vyjadřovali v rozhovorech občas odvážné subjektivní názory, pěstouni se mnou bez ostychu mluvili o svých problémech a životních historiích jim svěřených dětí.

1.3 Hodnotová východiska

Ve své práci vycházím implicitně z předpokladu, že pro správný vývoj dítěte je nezbytné dobře fungující rodinné prostředí. Pokud ale nastane situace, kdy dítě nemůže vyrůstat ve vlastní rodině, je třeba mu poskytnout alternativu, která se rodinnému fungování co nejvíce blíží, nejlépe jeden z typů NRP.

Umístění dítěte do NRP by měla předcházet práce s vlastní rodinou dítěte, sanační práce. Proto by měly existovat služby, řešící krizové rodinné situace. Odborníci

⁹ viz tabulka XX

by měli být schopni poskytnout rodičům dítěte nejen dostatek informací, jak dosavadní nevyhovující situaci řešit a dosáhnout tak žádoucí změny, ale také by postiženou rodinu měli účinně doprovázet při plnění tohoto obtížného úkolu. Pokud ani práce s problematickou rodinou nevyhovující situaci nezlepší, mělo by být dítě umístěno do PP. Stejně jako Koluchová [2003: 120] se domnívám, že biologické rodičovství nezaručuje kladný vztah k dítěti. Myslím si, že dítě, které bylo ve své rodině týráno by se do rodiny nemělo vracet, i když jsou podmínky v rodině upraveny.

Dosažení výše uvedeného, předpokládá několik hodnot - sociální spravedlnost a rovnost. Každé dítě má nárok vyrůstat v rodině, nebo zřízení, které se jí co nejvíce podobá. Pokud vyrůstá v alternativní instituci, má právo znát svoje rodiče. [Úmluva, čl. 9]

Dále solidaritu, která předpokládá, že se ve společnosti najde dostatek lidí, ochotných potřebným dětem poskytnout alternativu rodiny a náhradní rodinu prosazovat jako lepší řešení než je ústavní péče.

Zároveň předpokládá dostatek odborníků, schopných adekvátně řešit krizové rodinné situace, pomocí dlouhodobé spolupráce s ohroženou rodinou. Dále dostatek sociálních pracovníků, psychologů a dětských lékařů, kteří pomohou pěstounským rodinám plně rozvinout jejich terapeutickou funkci s cílem alespoň částečně napravit psychickou deprivaci dětí v PP. [Koluchová, 2003: 118]

Všeobecná deklarace lidských práv považuje rodinu za „*přirozenou a základní jednotkou společnosti, která má nárok na ochranu ze strany společnosti a státu.*“ [Všeobecná, čl. 16, odst. 3] Jednou z hlavních příčin současného stavu je nedostatek prevence a sanační práce s ohroženými rodinami. [Sobotková, 2008: 109]

Každé dítě by mělo vyrůstat ve své vlastní harmonické rodině. Protože je takový stav nutně neudržitelný, považuji za ideální společnost alespoň takovou, kde existuje kvalitní preventivní práce v problematických rodinách a sanace rodiny, pěstounské rodiny jsou harmonické s kvalitně a průběžně edukovanými pěstouny, dostatečnou nabídkou doprovázejících služeb pro pěstouny a s nejnutnějším podílem¹⁰ ústavní péče. Tento ideální stav vychází z hodnoty rodiny, sociální spravedlnosti, solidarity a lidských práv.

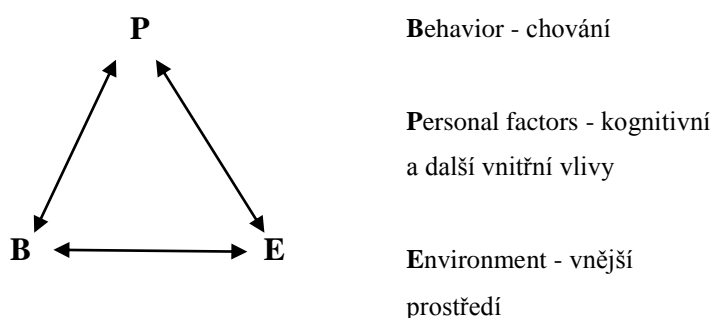
10 viz argumenty [Frinta, Melicharová, 2008: 34]

1.4. Teoretická východiska

1.4.1. Sociálně kognitivní teorie Alberta Bandury

Teorie sociálně kognitivního učení, později autorem přejmenována na sociálně kognitivní teorii, vykládá lidské chování pomocí triadického recipročního determinismu. [Janoušek, 1992: 386]

Schéma č.1: Triadický reciproční determinismus

Zdroj:[Janoušek, 1992]

Determinanty mezi sebou vzájemně interagují a působí na sebe. Skupiny faktorů se mezi sebou nejen vzájemně ovlivňují, ale jedna determinanta může v určitém časovém období výrazně vystoupit do popředí. V pohledu sociálního učení lidé nejsou řízeni ani vnitřními silami, ani podněty z vnějšího prostředí. Psychologické fungování je spíše vysvětleno pomocí kontinuální reciproční interakce kognitivních¹¹ determinant (personal), chování (behavior) a determinant vnějšího prostředí (environmental). [Bandura, 1977: 9-11]

A. Bandura ve své teorii zdůrazňuje plastičnost obecné povahy člověka, kde se prolínají vrozené elementy s naučenými vzorci. Autor vymezuje hlavní lidské schopnosti člověka, které v individuálním vývoji mohou, ale také nemusejí být

¹¹ vycházím z překladu J. Janouška, který překládá *personal factors* jako *kognitivní a další vnitřní vlivy* [Janoušek, 1992: 386]

rozvíjeny. Jsou to schopnost symbolizace, schopnost myšlenkové anticipace, schopnost zástupného myšlení, schopnost autoregulace a schopnost autoreflexe. [Janoušek, 1992: 387]

Bandura v rámci uvedených schopností zvláště zdůrazňuje proces observačního učení (*observational learning*) skrze modelové chování, které se vyskytuje hlavně ve schopnosti zástupného učení. Jedná se o proces, kdy je jedinci umožněno osvojovat si pravidla i nepřímou zkušeností, pozorováním chování druhých. [Janoušek, 1992: 388] Modely mohou být živé, ve kterých určitá osoba předvádí chování, nebo symbolické, uskutečňované skrze médium.¹² Pro úspěšné naučení se určitého chování, musí být podle Bandury splněno několik podmínek. Pozorovatel musí převáděnému chování věnovat pozornost, musí být schopen a motivován si ho zapamatovat, a měl by mít možnost si předváděné chování zopakovat. [Ormrod, 1999]

Rodič dítěte poskytuje svému dítěti model, podle kterého si dítě pomocí observačního učení, osvojuje navazování mezilidských vztahů, fungování rodiny a další důležité schopnosti. Rodina dítěti poskytuje základní vnější prostředí, díky němuž se utváří i jeho chování. Dítě, které vyrůstá v problematické rodině, nemá vhodné vzory, podle kterých by se mohlo učit správnému chování, je obklopeno nevhodným vnějším prostředím. Právě sanační práce s rodinou by se měla snažit o eliminaci nevhodných vzorů chování a prostředí. Pokud vlastní rodina dítěte není schopna dítěti podmínky poskytnout, nahrazují takovou úlohu nejlépe osvojitelé nebo pěstounská rodina. Pěstouni mají skrze vlastní modelové chování a poskytnutí vhodného prostředí, možnost pozitivně ovlivňovat dítě.

1.4.2. Psychická deprivace v dětství

Langmeier a Matějček definují psychickou deprivaci jako „*psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost k ukojení některé jeho základní (vitální) psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu.*“ [Langmeier, Matějček, 1974: 22] „*Deprivace je podmíněna sociálně psychicky, i*

¹² např. televize, videonahrávka, atd

když její projev je diferencován prostřednictvím biologických vlastností a genetických dispozic dítěte.“ [Koluchová, 1987: 9]

Vztah dítěte a prostředí je analyzován pomocí globální charakteristiky prostředí. Prostor se posuzuje množstvím, kvalitou a proměnlivostí podnětů. Předpokladem je základní tendence organismu charakterizovaná potřebou styku s prostředím. Aktivita jedince je zaměřena na okolí. Aby byly tyto tendence naplněny, musí ve vnějším okolí existovat jisté podmínky. Nejsou-li naplněny, jedinec neobjeví smysl ve věcech a ztrácí pocit smysluplné aktivity. Bez ohledu na to, jsou-li uspokojeny základní biologické potřeby. [Langmeier, Matějček, 1974: 281-282]

Základními psychickými potřebami autoři rozumí čtyři okruhy potřeb.

- *„potřebu určitého množství, proměnlivosti a druhu podnětů*
- *potřebu základních podmínek pro účinné učení*
- *potřebu prvotních společenských vztahů (zejména k mateřské osobě) umožňujících základní integraci osobnosti*
- *potřebu společenského uplatnění umožňujícího osvojit si rozlišené společenské role a hodnotné cíle.*“

[Langmeier, Matějček, 1974: 22]

Potřeba určité úrovně celkové vnější stimulace

Základní tendence organismu se projevuje úsilím *„o navázání a udržení a rozšíření globální interakce s prostředím.*“ [Langmeier, Matějček, 1974: 282] Nedostatek podnětů nebo jejich přebytek se u dítěte projevují nezájmem nebo snahou o nastolení optimální úrovně podnětů.

Deprivace vzniklá nedostatkem stimulace může vzniknout, pokud dítěti vnější prostředí neposkytuje množství podnětů v určité kvalitě a proměnlivosti, a dítě zároveň nemůže projevit svou spontánní aktivitu. [Langmeier, Matějček 1974: 284]

Potřeba vnější smysluplné, postižitelné, diferencované struktury podnětů

V útlém věku se dítě snaží nalézt smysl v rozdílném uspořádání podnětů. Snaží se *„objevit svět jako smysluplnou strukturu minulého a budoucího.*“ [Langmeier, Matějček 1974: 284] Deprivace jako nedostatek vnější struktury je výsledkem povrchní, vnějšně zanedbávající výchovy. Deprivace se pak v krajním případě projevuje vnějšně

nediferenciovaným chováním dítěte. Chová se stejným způsobem k věcem i lidem. Vítá každý nový podnět, ale rychle ho opouští. [Langmeier, Matějček, 1974: 285]

Potřeba specifického sociálního objektu, k němuž se dítě váže stabilním poutem

Sociální objekt zprvu představuje matka, později další „významné objekty sociálního zájmu“. [Langmeier, Matějček, 1974: 286] Matka reprezentuje pro dítě svět. Ostatní aktivity mimo interakci s matkou jsou zatlačovány do pozadí. Jak se rozvíjejí schopnosti dítěte, stává se jeho interakce rozmanitější.

Objekt specifického vztahu k dítěti musí být „dostatečně stabilní a dosti dlouho přítomný, (...) s afektivně vřelým vztahem, ale také s jedinečnou a bezvýhradnou inkluzí dítěte do společného životního prostoru,“. [Langmeier, Matějček, 1974: 286]

Deprivace jako nedostatek vnějšího podnětu hrozí všude tam, kde není vhodný vnější sociální objekt. Vyskytuje se, pokud mateřská péče je poskytována dítěti v útlém věku mnoha osobami střídavě. V rodině hrozí nebezpečí, pokud je matka zaměstnána, nebo když rodiče k dítěti zaujímají odmítavý, negativní postoj. Mezi následky takové deprivace patří nestálost, povrchnost a rozptýlenost navazovaných vztahů.

Potřeba nezávislosti sebenaplnění a zajištěné osobní integrity

Ve světě, k němuž dítě směřuje veškeré svoje aktivity, se setkává s předmětem vlastního těla a svým mentálním „já“. Vnější organizátor, který většinou zosobňuje matka, určuje co je a není žádoucí. K matce dítě vztahuje všechny aktivity a hodnotí je podle kritérií vnějšího organizátoru. Dítě si uvědomuje, co se od něho očekává a zároveň potřebuje pochvalu a ocenění. „Potřebuje potvrzení své identity ve světě věcí a lidí.“ [Langmeier, Matějček, 1974: 288] Matka by měla dítěti pomáhat utvářet jeho rodící se sebevědomí a odhalovat cíle a hodnoty. Aby dítě neustrnulo v patologickém vztahu k matce a nehrozila tak deprivace jako nedostatek osobně- sociálního významu, je nutné, aby se vnější organizátor postupně přetvořil v organizátor vnitřní. Tedy, aby se dítě postupně osamostatňovalo. Deprivace hrozí, pokud ve vnějším prostředí nenalezne jasně uznávané hodnoty, nebo nepozná mezi sociálně nejbližšími jasná očekávání.

[Langmeier, Matějček 1974: 281-302]

Úrovně možných typů deprivace se mezi sebou prolínají. Ve složité skutečnosti se většinou jedná o kombinaci několika typů. [Langmeier, Matějček, 1974: 289] Diagnostika psychické deprivace je proto velmi náročná, bývá často špatně interpretována jako mentální postižení dítěte. [Koluchová, 2003: 119] Teorie psychické deprivace předpokládá, že nejlépe jsou psychologické potřeby dítěte uspokojovány v rodině. [Koluchová 1987: 9-10]

Každé dítě, které je umístěno do PP, je deprivováno. Jak ukazují dlouhodobé výzkumy pěstounských rodin, psychická deprivace je v pěstounské péči napravitelná. „Mezi činiteli, podmiňujícími míru nápravy, se projevila jako nejvýznamnější a nezastupitelný činitel vhodná náhradní rodina, která je na přijetí dětí dobře připravena a dále systematicky vedena.“ [Koluchová 2003:119] Je k tomu však zapotřebí dobře fungující pěstounská rodina, důležitou roli hraje pediatr, psycholog a sociální pracovnice. Tito odborníci by měli pěstounskou rodinu dlouhodobě doprovázet. [Koluchová, 2003:118-120]

1.4.3. Systémový a ekologický přístup k rodině

Systém je v této teorii chápán jako „vnitřně členitý celek, soubor prvků ve vzájemných vztazích a vzájemném působení. (...) Při práci s rodinou to znamená vidět ji jako složitý celek, ale nepřehlížet jednotlivé členy rodiny i širší sociální okolí a vlivy působící na rodinu.“ [Sobotková, 2007: 22] Každý člen rodiny ji vnímá subjektivně, ale ani jeden z nich, ani nikdo vně rodiny (např. odborník), nedisponuje objektivním pohledem. Rodině proto nelze porozumět pouze tím, že porozumíme problému jejího člena izolovaně od sociálního kontextu celé rodiny. [Plaňava, 2000: 39]

Systémový přístup, označovaný také jako nové vědecké paradigma, je založen na cirkulární kauzalitě. Neslučuje se s lineární kauzalitou, která vidí realitu jako sled lineárně na sebe navazujících problémů. Tedy, jeden problém zapříčiňuje vznik druhého problému. Cirkulární kauzalita naopak vidí spíše než jediný problém, okruh problémů, které vzájemně interagují. V psychologii rodiny je pak díky systémovému přístupu rodina vnímána jako složitý celek, který nepřehlíží jednotlivé členy rodiny ani širší sociální okolí a vlivy působící na rodinu. [Sobotková, 2007: 19-32] „Setká-li se člen rodiny s nějakou zátěží, (...) vyrovnává se s touto zátěží (...) rodina jako celek.“ [Plaňava, 2000: 39]

V rámci rodiny jsou prostorově vymezeny subsystemy a jejich hranice. V systému rodiny existuje několik subsystemů s různou délkou trvání a také s odlišnou důležitostí. Hlavním a nejdéle trvajícím je manželský subsystem, přechodné subsystemy nebo koalice jsou rodič - dítě či sourozenecký subsystem. Jednotlivé subsystemy se navzájem ovlivňují. Dlouhé přetrvávání dočasných subsystemů může signalizovat rodinné problémy.¹³ [Sobotková, 2007: 24-28]

Systémovému přístupu je občas vytýkáno, že chápe širší vztahy rodiny jako neměnné. Ekologický přístup pracuje navíc i se vztahy mezi rodinou a jejím vnějším okolím. Tyto dva přístupy se navzájem doplňují. Bronfenbrennerova práce *The ecology of human development* rozlišuje následující soustředné systémy:

- mikrosystém - vzorce aktivit a rolí, které působí v primární skupině
 - rodina, škola
- mezosystém - vztahy mezi dvěma a více prostředními, kterého se účastní vyvíjející se jedinec.
- exosystém - prostředí, která nezahrnují jedince, ale kde může docházet k vzájemnému ovlivňování.
- makrosystém - kultura a ideologie společnosti, vliv ekonomických změn

[Bronfenbrenner, 1981: 7-9]

„Systémové pojetí aplikované na rodinu poskytlo (...) neobyčejně plodné východisko: Místo individuálního (...) pacienta, který je vystaven rozmanitým tlakům rodinného prostředí (...) se dostala do ohniska zájmu rodina jako celek v celé složitosti jejího fungování (...).“ [Sobotková 2007: 21]

Systémový a ekologický přístup je jedním z možných přístupů k terapii rodiny. Může být účinný například v práci s rodinami, kterým hrozí odebrání dětí. O rodinnou terapii se opírá i sanace rodiny.¹⁴

¹³ viz [Sobotková 2007: 27]

¹⁴ viz kapitolu 2.2 Sanace rodiny

2. Vymezení základních pojmů

2.1. Sociálně- právní ochrana dětí a ochrana dítěte

„Sociálně- právní ochrana dítěte představuje zajištění práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání, zaměstnání, zahrnuje také ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním.“ [Sociálně- právní..., 2009]

Ochrana dítěte je obecnějším pojmem. *„Zahrnuje ochranu rozsáhlého souboru práv a oprávněných zájmů dítěte, a je proto upravena v různých právních odvětvích a v právních předpisech různé právní síly.“ [Sociálně- právní..., 2009]* Kvůli svému širokému vymezení nelze obsáhnout její definice pouze v jednom právním dokumentu. Ochrana práv dítěte je přímo i nepřímo vymezena v několika právních předpisech. Nejdůležitější z těchto dokumentů je Listina základních práva svobod¹⁵ a Deklarace práv dítěte. V České republice je vymezena především v Zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně- právní ochraně dětí.

SPOD je poskytována bezplatně všem dětem¹⁶ a je za ni zodpovědný stát. Hlavním principem je prevence uskutečňovaná mimo jiné i pomocí sanace rodiny. Hlavním hlediskem je *„nejlepší zájem, prospěch a blaho dětí“*. [Sociálně- právní..., 2009] Zákon o sociálně- právní ochraně dětí stanovuje jako orgány sociálně- právní ochrany dětí krajské úřady, obecní úřady, obecní úřady s rozšířenou působností, ministerstvo, komise pro sociálně- právní ochranu dětí a další fyzické a právnické osoby s pověřením. [Zák. č. 359/1999 Sb.]

2.2. Sanace rodiny

„Sanace rodiny/podpora rodiny – postupy podporující fungování rodiny, které jsou opakem postupů vyčleňujících některého člena rodiny kvůli tomu, že někoho ohrožuje, příp. kvůli tomu, že je sám někým z rodiny ohrožen. V současnosti v západních zemích převažuje názor (...), že sanace rodiny by měla být metodou první volby (...). (...) Práce s rodinou může mít formu podpory od zaškoleného dobrovolníka, terapie poskytované

¹⁵ především článek 32

¹⁶ mladším 18 let, pokud zletilosti nenabyli dříve

profesionálem celé rodině nebo někomu z rodiny v domácím či jiném prostředí, služby poskytované rodinám (...).“ [Bechyňová, Konvičková 2008 :17]

Sanace rodiny představuje metodiku práce, která by měla být poskytována neplně funkčním rodinám, tam kde je ohroženo dítě. Nejedná se o jednorázové opatření, podpora rodiny je dlouhodobý, a v různé míře intenzivní proces.

Jejím hlavním cílem je omezit faktory, které dítě v rodině ohrožují a podpořit rodinu jako celek. [Bittner, 2009: 4] Sanace rodiny by měla *„předcházet, zmírnit nebo eliminovat příčiny ohrožení dítěte a poskytnout rodičům i dítěti pomoc a podporu k zachování rodiny jako celku.“* [Sanace rodiny..., 2008] Mezi činnosti, které se při sanaci rodiny provádí, patří *„odvrácení možnosti odebrání dítěte mimo rodinu, k realizaci kontaktů dítěte s rodinou (...) nebo k umožnění jeho bezpečného návratu domů.“* [Sanace rodiny..., 2008]

2.3. Nejlepší zájem dítěte

Pojem „nejlepší zájem dítěte“ se vyskytuje v mnoha veřejně dostupných materiálech. Zabývají se různými jeho aspekty. Pokusů o jeho vymezení se ale objevuje málo a v diskutabilní kvalitě. První mezinárodní úmluva, která se implicitně zabývala nejlepším zájmem dítěte, byla Ženevská deklarace práv dítěte, na kterou navázala Deklarace práv dítěte a později Úmluva o právech dítěte, která ustanovila nejčastěji citovanou úpravu pojmu. I když výše jmenované mezinárodní úmluvy vymezují pravidla, jakým způsobem by se jednotlivé subjekty měly k dítěti chovat, ani jedna z nich se nepokusila o jeho explicitní vymezení. Ani mezinárodní organizace jako je UNICEF nebo WHO pojem nedefinují. Přesto mnohé mezinárodní dokumenty, zabývající se náhradní rodinnou péčí, ochranou a právy dětí, běžně nejlepší zájem dítěte používají. Výbor pro práva dítěte v roce 2003 vydal doporučení podrobné analýzy čl. 3¹⁷ Úmluvy o právech dítěte, především z hlediska jeho různých situací: ta by měla být zohledněna ve všech právních předpisech, které se tohoto pojmu týkají. Dosud však toto doporučení nebylo splněno. [Janočková, 2009: 70]

¹⁷ viz příloha č. 4

V České republice se pokusil nejlepší zájem dítěte definovat Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011.¹⁸ Podle Janočkové je taková definice pouze „kompilací několika útržků článku ÚPD [Úmluva o právech dítěte - MK]“ [Janočková, 2009: 72-73] bez ohledu na důležitost jednotlivých částí. [Janočková, 2009: 73]

MŠMT vykládá pojem následovně. „*Jde o direktivu, jíž jsou povinni řídit se všichni pracovníci pečující o ohrožené děti, jejichž činnost tak musí směřovat k tomu, aby pobyt dítěte v zařízeních institucionální výchovy mohl být co nejkratší. Péče v zařízeních musí směřovat (...) k tomu, aby bylo plně připraveno žít ve společnosti vlastním životem a vychováno v duchu ideálů (...) míru, důstojnosti, snášenlivosti, svobody, rovnosti a solidarity, úcty a sebeúcty. Měla by ho připravit pro návrat do jeho původní rodiny, nebo pokud to není možné, pro umístění do náhradní rodinné péče.*“ [Nejlepší zájem..., 2006]

2.4. Náhradní péče

Náhradní péče nastává v situaci, kdy ani jeden z rodičů o dítě z jakýchkoli důvodů nepečuje. Dítě je pak soudem svěřeno do péče někomu jinému. Soud při rozhodování spolupracuje s orgány sociálně- právní ochrany dětí, které dítě doprovázejí při přechodu z původní rodiny do určeného zařízení výchovné péče. Náhradní péče se dělí na náhradní rodinnou péči a náhradní výchovnou péči¹⁹, zahrnující ústavní výchovu a ochrannou výchovu. NRP i NVP v sobě zahrnují další typy péče o dítě. [Macháčková, 2000] Schéma v příloze č. 6 přehledně znázorňuje typy náhradní péče o dítě.

2.5. Náhradní rodinná péče

Typy náhradní rodinné péče jsou uvedeny v zákoně 94/1963 Sb., o rodině. Náhradní rodinnou péčí se rozumí péče o dítě v náhradní rodině, může nabývat několika podob.

¹⁸ Nejlepší zájem dítěte je podle dokumentu „*životní úroveň a podmínky, nezbytné pro jeho zdravý tělesný, duševní, duchovní, mravní a sociální vývoj a plnohodnotné dětství, a osobní potenciál dítěte je plně vyvinut v rámci rodiny; cizí péče a podpora je dítěti poskytována jen v nezbytně nutné míře.*“ [Národní akční..., 2009]

¹⁹ viz příloha č. 5 Ústavní péče

Jedná se konkrétně o pěstounskou péči, osvojení, individuální poručenství²⁰ nebo svěřeni dítěte do péče jiné fyzické osobě než rodiče.²¹

2.5.1. Pěstounská péče

Do pěstounské péče může být dítě svěřeno soudem, pokud to vyžaduje zájem dítěte a pěstoun je schopen zaručit se za řádnou výchovu dítěte. [Zák. č. 94/1963 Sb.] Pěstounskou péčí se nemění status pěstouna ani dítěte. [Frinta, Melicharová, 2008] Pěstounská péče je od roku 2006 dvojího typu. Dlouhodobá pěstounská péče, a pěstounská péče na přechodnou dobu. Dlouhodobá PP končí zletilostí dítěte nebo v 26 letech, pokud dítě studuje. [Frinta, Melicharová, 2008] Od roku 2006 přešel v platnost nový institut svěřeni dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu osobám, které jsou podle zvláštního právního předpisu zařazeny do evidence osob vhodných k tomuto výkonu. Pěstounská péče na přechodnou dobu (PPPD) je vykonávána po dobu, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat, nebo po dobu, která je nutná k souhlasu rodiče s osvojením dítěte. [Zák. č. 94/1963 Sb. §45a] PPPD však ještě nenabyla plné platnosti v praxi. [Chris] Například v Pardubickém kraji existují pouze dva takové pěstounské páry. [David]

PP může být vykonávána jednou fyzickou osobou – jedním pěstounem, manželským párem – pěstouny, nebo v zařízení pro výkon pěstounské péče. V těchto zařízeních je PP poskytována většímu počtu dětí, zpravidla pro 6 až 8. Zřizovatelem ZPVPP je obec s rozšířenou působností. Zařízení je vykonáváno v objektu, který poskytne ORP, nebo přímo v prostorách manželského páru pěstounů. Zřizovatel uzavírá s pěstouny písemnou dohodu o poskytování pěstounské péče a vyplácí jim plat – odměnu pěstouna. [Zák. č. 359/1999 Sb. §44]

V dalších částech práce se pojmem pěstoun rozumí osoba, která má v PP alespoň jedno dítě a zároveň toto dítě není s pěstounem v příbuzeneckém vztahu.

²⁰ viz příloha č. 5

²¹ viz tamtéž

2.5.2. Osvojení

Pro termín osvojení se v praxi často používá pojem adopce. Osvojením dítěte vzniká mezi ním a jeho osvojitelem stejný vztah jako mezi rodičem a dítětem. Osvojit lze pouze nezletilé dítě, jehož rodič s osvojením souhlasí. Osvojené dítě ztrácí veškeré závazky ke své původní rodině. Osvojitelem může být i jen jedna osoba. [Zák. č. 94/1963 Sb.] Například manžel si může osvojit dítě manželky, které není jeho. [Frinta, Melicharová; 2008] Osvojení je dvojího druhu. Zrušitelné osvojení může být z vážných důvodů zrušeno na žádost osvojitele nebo osvojence. O nezrušitelné osvojení může požádat pouze manželský pár, výjimečně i jednotlivec, u nezletilého dítěte staršího jednoho roku. O nezrušitelnosti může soud rozhodnout i dodatečně. [Zák. č. 94/1963 Sb.]

2.6. *Rodičovská zodpovědnost a její zbavení*

Rodičovská práva a povinnosti, které vymezují rodičovskou zodpovědnost, jsou uvedena v Zákoně o rodině. Rodič nezletilého dítěte by měl pečovat o jeho zdraví, duševní, tělesný, mravní a citový rozvoj, měl by ho zastupovat a spravovat jeho jmění. Pokud ale rodič svou zodpovědnost zneužívá nebo ji nevykonává, může ho soud RZ zbavit. Stejně tak, pokud rodič úmyslně spáchal trestný čin proti svému dítěti, či své nezletilé dítě ke spáchání trestného činu použije, soud posoudí, jestli zde nejsou důvody pro ZRZ. Soud musí rozhodovat s ohledem na NZD. [Zák. č. 94/1963 Sb. §31] I když jsou rodiče zbaveni rodičovské zodpovědnosti, nezanikají všechny jejich závazky vůči dítěti. Například nejsou zbaveni placení výživného na dítě. [Zák. č. 94/1963 Sb. §44, odst. 5] Právo na styk s dítětem může soud povolit, pokud je to ve výchovném zájmu dítěte a jestliže to poměry v rodině dovolí. Pokud soud takové povolení nevydá, rodič zbavený RZ, právo na styk s dítětem nemá. ZRZ není definitivní rozhodnutí, RZ může být soudem opět obnovena, pokud pominou důvody, kvůli kterým byla nařízena. [Kornel, 2009:74-79]

Důležitou roli v celém procesu zaujímá OSPOD. Ten může ZRZ iniciovat, také může být soudem ustanoven jako opatrovník dítěte, který má hájit jeho zájmy. [Kornel; 2009: 74-79]

2.7. Životní minimum

„Životní minimum je minimální společensky uznaná hranice peněžních příjmů k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb.“ [Životní a..., 2011] Současná výše ŽM pro jednotlivce, platná od 1. 1. 2012, je 3 410 Kč. Výše ŽM pro další členy domácnosti, je znázorněna v příloze č. 9. ŽM je upravováno pomocí Zákona o existenčním a životním minimu. Do ŽM nejsou zahrnovány náklady na bydlení, ty jsou řešeny pomocí příspěvku na bydlení, nebo doplatku na bydlení. [Životní a..., 2011] ŽM je klíčové pro výpočet dávek v pěstounské péči, speciálně pro odměnu pěstouna a příspěvek na úhradu potřeb dítěte.

2.8. Stupeň závislosti dítěte

Závislost dítěte je posuzována s ohledem na věk dítěte. Kritéria stupně závislosti se liší do 18 let věku a od 18 let věku dítěte. Viz příloha č. 10. Stupeň závislosti určuje posudkový lékař v deseti následujících oblastech: *mobilita, orientace, komunikace, stravování, oblékání a obouvání, tělesná hygiena, výkon fyziologické potřeby, péče o zdraví, osobní aktivity, péče o domácnost.* [Příspěvek na..., 2011]

Další důležité pojmy, které se v práci objevují, jsou vymezeny v příloze č. 1.

3. Vzájemná cesta pěstounů a dětí

3.1. Co předchází umístění dítěte do pěstounské péče

Proces, který předchází samotné PP, je složitým celkem mnoha jednotlivých kroků, které je třeba postupně splnit. PP je pak finálním výsledkem samostatné cesty žadatelů o PP a dětí. Ten, kdo se rozhodne stát pěstounem, musí úspěšně podat Žádost o zařazení do evidence žadatelů o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče. Do PP mohou být umístěny děti, které byly nejdříve odebrány z vlastní rodiny, zařazení do evidence a v poslední fázi pro ně byli nalezeni vhodní pěstouni.

Následné schéma přehledněji znázorňuje, jaké podmínky je třeba splnit, aby se jedinec mohl stát pěstounem a dítě mohlo být umístěno do PP. Jednotlivé kroky jsou ve schématu označeny tak, jak po sobě časově následují. Šipky, které vedou směrem od jedné z hlavních linií, znázorňují kroky, kde cesta do PP²² končí.

Barevné znázornění vyznačuje tři následující oblasti procesu. Po celou dobu umístování dítěte do PP by se mělo s jeho vlastní rodinou pracovat na zlepšení nevyhovující situace (červená), jestliže selepší, může být dítě vráceno zpět do původní rodiny (modrá). Po celou dobu, i během PP, má pěstoun možnost své rozhodnutí odvolat, dítě odmítnout, nebo pěstounskou péči ukončit (zelená).

²² budoucího pěstouna, nebo dítěte

3.1.1. Kdo rozhoduje

O odebrání dítěte a jeho následné náhradní péči rozhoduje vždy soud. Samotnému soudnímu rozhodnutí ale předchází další procedury především ze strany OSPOD. Soud rozhoduje o dítěti na základě žádostí nebo návrhů pracovníků OSPOD, ORP, rodičů, pěstounů nebo osvojitelů.

3.1.2. Oznámení závadného chování rodičů

Podle Zákona o sociálně- právní ochraně dětí §7, může kdokoli upozornit orgán sociálně- právní ochrany dětí na porušování práv dítěte a „*závadné chování jejich rodičů*“. [Zák. č. 359/1999 Sb. §7 odst. 1] Oznámit OSPOD podezření z týrání dítěte mají povinnost školská nebo jiná zařízení, které dítě navštěvuje, ošetřující lékař, zdravotnické zařízení, Policie ČR, nebo třetí osoby. Nejčastěji oznámení podávají sousedi rodiny nebo širší rodinní příbuzní. Oznámení mohou podat i anonymně. Oznámení o týrání nebo neplnění rodičovských povinností, může podat i samo dítě. [Horáková 2009: 8-10] Dítě, které je schopno formulovat své vlastní názory, má právo účastnit se rozhodování OSPOD a vyjadřovat na nich svoje názory, které by při rozhodování měly být zohledněny. [Zák. č. 359/1999 Sb. §8 odst. 2]

Terénní sociální pracovnice OSPOD rodinu navštíví, aby prověřila situaci. Zároveň získává poznatky o potencionálně ohrožených dětech. Pracovnice by měla

- *působit na rodiče, aby plnili povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti,*
- *projednat s rodiči odstranění nedostatků ve výchově dítěte,*
- *projednat s dítětem nedostatky v jeho chování,*
- *sledovat, zda je (...)zamezováno v přístupu dětí do prostředí, které je z hlediska jejich vývoje a výchovy ohrožující,*
- *poskytnout nebo zprostředkovat rodičům na jejich žádost poradenství (...).*

[Zák. č. 359/1999 Sb. §10, odst. 1, písm. b-f]

Pokud sociální terénní pracovnice shledá nedostatky ve výchově a chování dítěte, může

- *napomenout dítě, rodiče, nebo osoby, které působí škodlivě na výchovu dítěte,*
- *nad dítětem ustanovit dohled,*
- *dítěti uložit omezení, která zabrání škodlivým vlivům na jeho výchovu.*

[Zák. č. 94/1963 Sb. §43 odst. 1, písm. a-c]

OSPOD má zároveň i povinnost poskytovat rodičům dětí poradenskou pomoc. Jestliže žádný z výše vyjmenovaných způsobů nepomůže situaci dítěte v rodině zlepšit, může sociální pracovníce vypracovat návrh na předběžné opatření. [Zák. č. 359/1999 Sb. §11]

3.1.3. Předběžné opatření

O odebrání dítěte a jeho dočasném umístění v náhradní péči rozhodne příslušný okresní soud příslušný místu bydliště navrhovatele [MPSV, 2009a] na základě návrhu o PO, podaným obcí s rozšířenou působností. [Zák. č. 99/1963 Sb. §76a]

OSPOD podává návrh na PO jen ve výjimečných případech, „*když dítě není v ohrožení života a zdraví, ale je potřeba co nejdříve zajistit jeho základní potřeby*“ [Zák. č. 99/1963 Sb. §76b]

Náhradní péči zajišťuje fyzická osoba²³, nebo právnická osoba²⁴. Z výše uvedeného je zřejmé, že PO může soud svěřit dítě jak do ústavní či ochranné výchovy, i do náhradní rodinné výchovy, ale pouze do PPPD. [Zák. č. 99/1963 Sb. §76 - §76h]

Při podávání návrhu je třeba, aby ORP vždy dobře zvážila předpokládaný vývoj dítěte, jeho rodinné prostředí, možnost obnovení rodinných vazeb, sociální, psychické a jiné potřeby a podle toho pečlivě zvolila nejvhodnější typ náhradní péče. [MPSV, 2009a]

O návrhu na PO musí být rozhodnuto nejpozději na 24 hodin od osobního doručení návrhu ORP. [MPSV, 2009a] Rozhodnutí soudu musí být neodkladně vykonáno. Návrh obsahuje mimo jiné²⁵ i jméno osoby, kterou ORP navrhuje jako soudního vykonavatele, který za případné pomoci pracovníka OSPOD a příslušníka Policie ČR rozhodnutí soudu provede. [Instrukce Ministerstva..., 2009: §7 odst. 3]

„*Při provádění výkonu rozhodnutí je třeba důsledně dbát ochrany práv a zájmů dítěte.*“ [Instrukce Ministerstva..., 2009: §6 odst. 1]. Pokud to okolnosti případu nevyklučují, měla by nastat situace být dítěti vysvětlena přiměřeně jeho věku a

²³ „*Příbuzný dítěte nebo osoba blízká dítěti a rodině, pěstouni určení pro výkon pěstounské péče na přechodnou dobu nebo jiná vhodná osoba*“ [MPSV, 2009a]

²⁴ „*zařízení pro výkon ústavní výchovy, zařízení sociálních služeb (domovy pro osoby se zdravotním postižením) nebo zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, (...) diagnostický ústav.*“ [Metodický pokyn..., 2009]

²⁵ viz příloha č. 7

rozumové vyspělosti. [Instrukce Ministerstva..., 2009: §6 odst. 2] Pokud pracovník OSPOD nazná, že by odebrání mohlo dítěti působit „*vážnou újmu na zdraví nebo jinak ohrozit jeho příznivý vývoj*“ [Instrukce Ministerstva..., 2009: § 7 odst. 2], může doporučit odložení výkonu rozsudku.

V případě PO nemusí být účastníci vyslechnuti. Mohou se do 15 dnů odvolat, ale jejich odvolání nemění nic na účinnosti výsledku rozhodnutí soudu [Zák. č. 99/1963 Sb. §76 - §76h] „*Usnesení o nařízení předběžného opatření se doručuje účastníkům (...) až při provedení výkonu tohoto předběžného opatření. Účastníkům, kteří nebyli při provedení výkonu přítomni, doručí usnesení dodatečně soud (...).*“ [MPSV, 2009a]

PO trvá jeden měsíc, v případě PPPD po dobu tří měsíců. PO může být opakovaně prodlouženo, „*nebude-li mít soud podklady pro rozhodnutí ve věci (...)*“ [MPSV, 2009a], o jeden měsíc, nejdéle však na 6 měsíců. U PO PPPD je možné ve výjimečných případech dobu prodloužit o víc než o 6 měsíců, „*(...) nebylo-li z vážných důvodů a objektivních příčin možné v této době skončit důkazní řízení ve věci samé (...)*“. [Zák. č. 99/1963 Sb. §76a odst. 4]

„*Předběžné opatření trvá do doby, než se stane vykonatelným rozhodnutí, jímž se toto řízení končí.*“ [MPSV, 2009a] Rodiče, OSPOD a opatrovník mohou kdykoli požádat o zrušení PO. [MPSV, 2009a] Situace nastane v případě, pokud se dočasná nevyhovující situace v rodině zlepšila a dítě se může vrátit domů, nebo byl pro dítě nalezen vhodný pěstoun či osvojitel, nebo soud rozhodl o ústavní výchově.

Zároveň s předběžným opatřením je řešena situace dítěte v dlouhodobější perspektivě. PO předchází snaha OSPOD a dalších organizací spolupracovat s rodiči na zlepšení jejich dosavadní situaci. [Středisko náhradní..., cit. 4. 8. 2012]

3.1.4. Zprostředkování a evidence

Zprostředkováním začíná samotný proces zajišťování náhradní rodinné péče. [Zprostředkování osvojení..., 2009]

Proces zprostředkování má 4 fáze.

- „*vyhledávání dětí vhodných k osvojení nebo ke svěřeni do pěstounské péče,*
- *vyhledávání fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny,*
- *odborná příprava fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny,*

- *výběr určité fyzické osoby vhodné stát se osvojitelem nebo pěstounem určitého dítěte, jemuž se osvojení nebo pěstounská péče zprostředkovává a zajištění osobního seznámení se dítěte s touto osobou.*“

[Zprostředkování osvojení..., 2009]

Pro tyto účely vede Krajský úřad evidenci budoucích žadatelů i dětí, vhodných k osvojení nebo svěření do pěstounské péče²⁶. Zprostředkování pěstounské péče nebo osvojení nemůže provádět jiný orgán než OSPOD. Zprostředkování se provádí pouze na žádost fyzické osoby, která je občanem ČR s trvalým pobytem na jejím území. [Zprostředkování osvojení..., 2009]²⁷

3.1.5. Párování rodičů a dětí

Jedna respondentka výstižně popsala, jakým způsobem výběr probíhá. *„To se mi líbí, že se nevybírám prostě pro rodinu dítě, ale pro dítě rodiče, rodina. Prostě zohledňují to, že dítě je nějaký a aby se do té rodiny hodilo, aby se tam hodilo vzhledově, barva očí a tak dále. Je to fakt promáklý.* [Kamila]

Základním pravidlem při zprostředkování náhradní rodinné péče je, že se pro dítě hledá vhodná rodina, nikoli naopak. Žadatelé o náhradní rodinnou péči si během školení mají možnost uvědomit, jaké dítě jsou schopni přijmout. Vhodná rodina je pro dítě ta, která je schopna přijmout „nové“ dítě takové, jaké je. [Středisko náhradní..., cit. 4. 8. 2012] Ilustrativní přístup vyjádřil jeden dotazovaný pěstoun. Při srovnání české a zahraniční praxe zastával názor, že pěstouni, kteří odmítají romské dítě, by se vůbec neměli pěstouny stát, což vnímá jako diskriminaci. Takový postup je ale v ČR stále běžný. [Chris]

Hejtman kraje zřizuje za tímto účelem poradní sbor, který je složen z odborníků v oblastech *„pediatrie, psychologie, pedagogiky, zástupce školských, zdravotnických nebo sociálních zařízení pro výkon ústavní výchovy, zaměstnance krajského úřadu a obecního úřadu obcí s rozšířenou působností zařazené na úseku sociálně- právní*

²⁶ Viz příloha č. 8

²⁷ *„Cizinec může žádost uplatnit v případě, pokud má na území ČR povolen trvalý pobyt nebo je podle zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území ČR hlášen k pobytu na území ČR po dobu nejméně 365 dnů.*“ [MPSV, 2009c]

ochrany. Poradní sbor má nejméně 5 členů.“ Poradní sbor se schází neprodleně poté, co krajský úřad zjistí vhodného žadatele pro určité dítě. [Zák. č. 359/1999 Sb. §38a]

3.1.6. Předpěstounská péče

Na žádost budoucího pěstouna rozhodne úřad ORP o předpěstounské péči, tedy o péči, která předchází samotné pěstounské péči. PPP Je tříměsíční, po tuto dobu je pracovník OSPOD povinen navštěvovat pěstouna dítěte a prostředí, ve kterém se dítě zdržuje a podávat zprávy soudu, který následně rozhodne o svěřeni dítěte do PP. [Středisko náhradní..., cit. 4. 8. 2012]

3.1.7. Rozhodnutí o pěstounské péči

Rozhodnutí o svěřeni dítěte do PP je vykonáno krajským soudem na návrh OSPOD. V prvních šesti měsících je pracovník OSPOD povinen dvakrát navštívit pěstounskou rodinu a prostředí, kde se dítě zdržuje, poté podle zájmu dítěte, nejméně však jednou za šest měsíců. [Zák. č. 359/1999 Sb. §19] Pokud to vyžaduje zájem dítěte, může soud po prozkoumání všech okolností svěřit dítě do PP, i když rodiče dítěte s takovým řešením situace nesouhlasí. V takovém případě je zapotřebí, aby se pěstouni připravili na to, že se rodiče mohou do rozhodnutí soudu odvolávat, a že řízení ve věci tak může být velmi zdouhavé. [Středisko náhradní..., cit. 4. 8. 2012] Odvolání proti rozhodnutí o svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů a o svěřeni dítěte do péče budoucích pěstounů nemá odkladný účinek. [Zák. č. 359/1999 § 64 odst. 3] Je-li dítě ve věku, kdy je schopno posoudit dosah svého svěřeni do PP, musí být přihlédnuto také k jeho vyjádření.

3.2. *Jaké děti mohou být osvojeny, jaké v pěstounské péči*

Do PP jsou umístovány děti, které nemohou být osvojeny zejména kvůli nesouhlasu rodičů. Jsou mezi nimi děti *„sociálně osiřelé, (...) děti s různými zdravotními či psychomotorickými obtížemi, děti starší nebo děti jiného etnika.“* [Středisko náhradní..., cit. 4. 8. 2012]

Osvojení dítěte má přednost před jeho svěřením do PP. Osvojit lze dítě, které je právně volné. Osvojit lze dítě, když

- je dán souhlas rodičů s jeho osvojením,
- soud rozhodl o nezájmu jeho vlastních rodičů,

- rodiče dítěte zemřeli,
- soud zbavil rodiče dítěte rodičovské zodpovědnosti,
- rodiče dítěte nemají způsobilost k právním úkonům.²⁸ [Středisko náhradní..., cit. 4. 8. 2012]

Souhlas rodičů s osvojením není třeba, pokud rodiče neprojevují o dítě zájem.²⁹ [Zák. č. 94/1963 Sb. §68 odst. 2]

Právně volné dítě nelze osvojit, „*dokud rozhodnutí soudu v řízení o určení otcovství zahájeném na návrh muže, který o sobě tvrdí, že je otcem osvojovaného dítěte, nenabude právní moci.*“ [Zák. č. 94/1963 Sb. §70a]

Do pěstounské péče mohou být svěřeny děti, které nejsou právně volné. Soud může o svěřením dítěte do pěstounské péče rozhodnout, pokud to vyžaduje zájem dítěte. [Středisko náhradní..., cit. 4. 8. 2012] Krajský úřad vede evidence dětí, které jsou vhodně pro osvojení a pro pěstounskou péči.³⁰ Pro účely osvojení nebo pěstounské péče se u dětí posuzuje „*úroveň tělesného a duševního vývoje dítěte, včetně jeho specifických potřeb a nároků.*“ [Zák. č. 359/1999 Sb. §27 odst. 1]

3.3. Kdo může být pěstounem

Pěstounem se může stát fyzická osoba, která podala Žádost o zařazení do evidence žadatelů o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče³¹ na příslušný úřad ORP, účastní se přípravných kurzů pro náhradní rodiče³² a je schválena krajským úřadem jako schopná výkonu PP.

²⁸ V tomto případě musí dát souhlas s osvojením zákonný zástupce dítěte.

²⁹ „*a) po dobu nejméně šesti měsíců soustavně neprojevovali opravdový zájem o dítě, zejména tím, že dítě pravidelně nenavštěvovali, neplnili pravidelně a dobrovolně vyživovací povinnost k dítěti a neprojevují snahu upravit si v mezích svých možností své rodinné a sociální poměry tak, aby se mohli osobně ujmout péče o dítě, nebo*

b) po dobu nejméně dvou měsíců po narození dítěte neprojevili o dítě žádný zájem, ačkoliv jim v projevení zájmu nebránila závažná překážka.“ [Zák. č. 94/1963 Sb. §68 odst. 2]

³⁰ .viz příloha č. 8

³¹ dále jen žádost

³² pěstouny nebo osvojitele

Jestliže se někdo rozhodne, že se chce stát pěstounem, prvním krokem k uskutečnění je podání žádosti. Je třeba ji podat na úřad ORP v místě trvalého bydliště žadatele. K žádosti musí žadatel přiložit potřebné osobní údaje a dokumenty, které následně doplní i úřad ORP. Na základě údajů uvedených v žádosti může úřad žádost zamítnout, postoupit krajskému úřadu, nebo zastavit.

Zamítne ji v případě, kdy nejsou splněny všechny zákonné podmínky, zastavit ji může, pokud sám žadatel stáhne žádost zpět, nebo na opakované výzvy nedoloží potřebnou dokumentaci. Krajský úřad zařazuje žadatele do Evidence žadatelů o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče na základě odborného posouzení žadatelů. [Zák. č. 359/1999 Sb.]

U žadatelů se podle Zákona o SPOD [§27 odst. 1 oddíl b] posuzuje *„charakteristika osobnosti, psychický stav, zdravotní stav, jenž zahrnuje posouzení, zda zdravotní stav žadatele z hlediska duševního, tělesného a smyslového nebrání dlouhodobé péči o dítě, předpoklad vychovávat dítě, motivace, která vedla k žádosti o osvojení dítěte nebo k jeho svěřeni do pěstounské péče, stabilita manželského vztahu a prostředí v rodině, popřípadě další skutečnosti rozhodné pro osvojení dítěte nebo jeho svěřeni do pěstounské péče.“*

Krajský úřad pořádá přípravné kurzy pro budoucí pěstouny a osvojitele, pěstounům a osvojitelům poskytuje i poradenskou pomoc [Zák. č. 359/1999 Sb. §11]. *„Posláním přípravných kurzů je poskytnout budoucím osvojitelům nebo pěstounům potřebné vědomosti o specifických otázkách náhradní rodinné péče, zprostředkovat reálné informace o situaci a potřebách dětí (...) a umožnit náhled na vlastní předpoklady pro přijetí dítěte. V rámci příprav mají žadatelé příležitost setkat se jednak s odborníky (...), a také s pěstouny i osvojiteli (...).“* [Středisko náhradní..., cit. 4. 8. 2012]

Dotazování pěstouni hodnotí proces výběru pěstounů jako odrazující. *„Pokud už se někdo rozhodne být pěstounem a ví, do čeho jde, není to žádná sranda. Do toho se nikdo nehrne, pochopím, že kdyby chtěli být všichni pěstouny, tak pochopím, že chtějí dělat výběr, ale jsou to hrozný psychotesty. A přitom rodičem se může stát kde kdo.[Láďa] A pak tyhle rodiče mají přednost před pěstouny. [Kamila] Někdy mě to přijde dotažený do krajnosti: ‚Jak se jich zbavit‘.“* [Láďa]

3.4. Poplatky a dávky

3.4.1. Pěstouni

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v §36 - §43 vyměřuje pěstounům a jim svěřeným dětem následující dávky:

Odměna pěstouna

Výše odměny se liší podle počtu dětí, svěřených pěstounovi, a míry jejich závislosti³³. Odměna je vyplácena měsíčně a pouze v případě, pokud pěstoun není výdělečně činný. Za každé dítě, které má pěstoun v PP, mu náleží měsíční odměna odvozená od výše ŽM jednotlivce. *„Výše odměny pěstouna činí (...)součin částky životního minima jednotlivce a koeficientu 5,50, pečuje-li pěstoun alespoň o 3 děti svěřené mu do pěstounské péče nebo pečuje-li pěstoun alespoň o jedno dítě (...), které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II(...), ve stupni III (...) nebo ve stupni IV (...) Uvedená odměna pěstouna se zvyšuje o součin částky na osobní potřeby pěstouna a koeficientu 0,50 za péči o každé další dítě svěřené mu do pěstounské péče, a jde-li o osobu závislou na pomoci jiné fyzické osoby (...), zvyšuje se odměna pěstouna o (...)a koeficientu 0,75 za péči o každé další takové dítě svěřené mu do pěstounské péče.“* [Zák. č. 117/1995 Sb. §40a] Pro lepší přehlednost viz příloha č. 11.

Pěstoun tuto dávku dostává po stejnou dobu, po kterou je vyplácen příspěvek na úhradu potřeb dítěte. [Zák. č. 117/1995 Sb. §40 - §40b]

Příspěvek při převzetí dítěte

Příspěvek náleží pěstounovi poté, co převzal dítě do PP. Příspěvek je vyplácen jednorázově. Jeho výše se liší podle věku dítěte. Příspěvek je převzat pouze jednou i v případě, že je jedno dítě přebíráno do pěstounské péče opakovaně. (Zákon o státní sociální podpoře §41)

„Výše příspěvku při převzetí dítěte činí, jde-li o dítě ve věku

- a) do 6 let, 8 000 Kč,*
- b) od 6 let do 15 let, 9 000 Kč,*
- c) od 15 let do 18 let, 10 000 Kč.“*

³³ viz vymezení míry závislosti dítěte kap. 2. 8.

[Zák. č. 117/1995 Sb. §41 odst. 2]

Příspěvek na zakoupení motorového vozidla

Pěstoun, který pečuje o 4 a více dětí v PP, má nárok na finanční pomoc od státu, na zakoupení motorového vozidla, nebo na jeho opravu. Příspěvek činí 70% nákupní ceny motorového vozidla. Příspěvek na opravu auta nesmí přesáhnout 100 000 Kč. Auto, na které se příspěvek vztahuje, nesmí být využíváno k výdělečné činnosti. [Zák. č. 117/1995 Sb. §42]

3.4.2. Děti

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

Jak je vymezeno v Zákoně o státní sociální podpoře v §37, má na tuto dávku nárok pouze nezletilé dítě v PP. Je vyplácena jednou měsíčně, její výše se může lišit, záleží na míře závislosti a zaopatřenosti, resp. nezaopatřenosti dítěte.

Výše příspěvku se odvozuje od ŽM dítěte. Pokud se jedná o zdravé nezaopatřené dítě, výše příspěvku je výsledkem součinu jeho ŽM a koeficientu 2,3, jestliže je dítě zaopatřené, koeficient, kterým se násobí ŽM dítěte je 1,4. Podle míry závislosti dítěte na jiné fyzické osobě může být příspěvek na úhradu potřeb dítěte zvyšován pomocí násobku jeho ŽM a výše koeficientu až do výše 3,1. Příspěvek se vyplácí do zletilosti dítěte, pokud se jedná o nezaopatřené dítě, příspěvek je vyplácen i nadále, nejdéle však do 26 let věku dítěte. Příspěvek je vyplácen pěstounovi. [Zákon č. 117/1995 Sb. §37]
Pro upřesnění viz příloha č. 12.

3.4.3. Rodiče

Svěřením dítěte do PP nezaniká povinnost biologických rodičů platit dítěti výživné. Při rozhodnutí soudu o svěření dítěte do PP rozhodne soud i o výši výživného. Rodiči, rodičům, nebo osobě, která je zodpovědná za placení výživného, určí soud orgán, kam bude výživné odvádět, nejčastěji se jedná o Úřad práce. [Člověk, 2012] Pokud je výživné vyšší než příspěvek na úhrady potřeb dítěte, rozdíl náleží dítěti. [Zák. č. 94/1963 Sb. §45d]

3.5. Práva a povinnosti

3.5.1. Děti

Podle Zákona o rodině, mají děti povinnost pomáhat pěstounovi (pěstounům) podle svých schopností. Pokud je dítě výdělečně činné a zároveň žije ve společné domácnosti s pěstouny, má povinnost jim přispívat na společný chod domácnosti. [Zák. č. 94/1963 Sb. §45c odst. 3]

3.5.2. Rodičů

Jestliže je dítě v PP, má jeho vlastní rodič povinnost platit mu výživné, ale zároveň má právo se se svým dítětem pravidelně stýkat. Když rodiče nejsou zbaveni rodičovské zodpovědnosti, mají právo dítě zastupovat v „*v podstatných věcech, spravovat jeho jmění a rozhodovat o výchově v širším smyslu.*“ [Člověk, 2012]

3.5.3. Pěstounů

Zákon o rodině ustanovuje pěstounům povinnost „*o dítě osobně pečovat.*“ [Zák. č. 94/1963 Sb. §45c odst. 1] „*Pěstoun při péči o osobu dítěte vykonává přiměřeně práva a povinnosti rodičů. Nemá vyživovací povinnost k dítěti a právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti má jen v běžných věcech.*“, [Zák. č. 94/1963 Sb. §45c odst. 2]

Pěstouni při rozhovorech vyjadřovali rozhořčení nad takovým zákonem. *Pěstoun není zákonný zástupce. Vemte si, že jakýkoli papír, který my podepisujeme ve škole, tam je všude podpis zákonného zástupce. Už jenom to, že jsme podepsali u P. [dítě v pěstounské péči - MK] odklad ve škole. My jsme to podepsali, škola to akceptovala, ale nemusí, to je na tom zařízení, jak to vezme. Správně bysme měli žádat o podpis biologického rodiče, ale to ani nejde kolikrát. Když máte podepsat třeba přihlášku někam.* (Kamila)

Pěstoun má právo dožadovat se rozhodnutí soudu, pokud je přesvědčen, že rozhodnutí zákonného zástupce dítěte není v souladu s jeho nejlepším zájmem. [Zák. č. 94/1963 Sb. §45 odst. 2]

Pěstoun má dále právo žádat o zrušení PP, čemuž musí soud vyhovět. [Zák. č. 94/1963 Sb. §45a odst. 4]

Ze Zákona o rodině §45 vyplývá další právo budoucích pěstounů. Jestliže s dítětem, které jim OSPOD navrhl jako vhodné k PP, nesouhlasí, mají právo poskytnutí PP odmítnout.

4. Nejlepší zájem dítěte jako hlavní faktor vnímání biologické rodiny

Při analýze rozhovorů se postupně vynořily okruhy témat, ke kterým se respondenti, často odlišně, vyjadřovali. Názory se lišily jak mezi odborníky, tak mezi pěstouny. Následující dvě kategorie zahrnují dílčí subkategorie. V následující části práce se podrobně zaměřím na každý z uvedených okruhů.

Chápání a postoje k biologické rodině³⁴

- Sdělení pravdy o původu dítěte
- Informace o biologické rodině
- Vztah mezi pěstounskou rodinou a biologickou rodinou

Vzájemný kontakt³⁵

- Prospěšnost vztahu pro dítě
- Vztah mezi pěstounskou rodinou a dítětem
- Kontakt se sourozenci vs. kontakt s ostatními dospělými
- Iniclace a průběh kontaktu

4.1. *Nejlepší zájem dítěte*

Při analýze dokumentů i při provádění rozhovorů, se vyprofilovaly dva základní názorové proudy na prospěšnost, respektive neprospěšnost, vzájemného kontaktu mezi biologickou rodinou a dítětem. Společným jmenovatelem, který oba tyto názory formuje, je pojetí nejlepšího zájmu dítěte.

Pro experty, kteří odmítají kontakt nebo ho považují jen jako nutný, je NZD především jeho individuálním zájmem, bez ohledu na rodinnou historii a minulost dítěte. Pro odborníky a pěstouny, kteří interakci dítěte v PP a biologické rodiny

³⁴ viz kapitolu 4.2.

³⁵ viz kapitolu 4.3.

podporují, považují dítě za součást širšího společenství - vlastní rodiny. S takovým pojetím NZD se pojí i snaha pomoci celé biologické rodině vyřešit dočasnou nevyhovující situaci. Naplněním NZD je pak navrácení dítěte zpět do původní rodiny. Rozdílné postoje však nejsou zřetelné ve všech výše uvedených kategoriích.³⁶

Rozlišení NZD se následně projevuje i v organizaci a chápání PP. Zastánci individuálního NZD se zasazují nejlépe o osvojení nebo dlouhodobou PP, kdy by náhradní rodiče a celá náhradní rodina měla zcela uspokojovat všechny potřeby dítěte a zajišťovat tak jeho zdravý vývoj. Pěstouni mají, oproti jiným rodičům s vlastními dětmi, navíc terapeutickou funkci, pomáhají svěřeným dětem vyrovnat se s minulostí. Pro vývoj dítěte není nezbytné, aby se s původní rodinou pěstouni ani dítě v PP stýkali, komunikovali, nebo pracovali. Pěstouni neusilují o navrácení dítěte zpět. Odborníci, především psychologové, pomáhají dětem překonávat problémy z minulosti a pěstounům při řešení rodinných, manželských nebo výchovných problémů.

Základem PP založené na NZD jako součásti celé rodiny, je práce s vlastní rodinou dítěte. Taková pěstounská péče počítá s kontaktem s rodinou již od samotného začátku PP. Dítě by mělo o vlastní rodině vědět a přiměřeně věku chápat důvody, proč nemůže být ve vlastní rodině. Jestliže problémy v rodině nejsou příliš závažné nebo dlouhodobé, je dítě umístěno do PPPD. Tam rodina dítě pravidelně navštěvuje a snaží se zlepšit svou situaci natolik, aby byla schopna dál plnohodnotně fungovat. Jestliže jsou problémy v rodině natolik závažné, že není možné dítě v krátkodobém horizontu navrátit zpět, odborníci a pěstouni se snaží o vzájemnou komunikaci a pravidelné kontakty.

Pojetí NZD významně ovlivňuje i míra informací o původní rodině dítěte, kterými daní pěstouni disponují. Čím více informací pěstouni o rodičích dítěte měli, tím byl jejich postoj k nim chápavější. Rodiče dítěte byli vnímáni jako lidé s problémy, kteří sami potřebují pomoci, ne jako ti, kteří dítě zradili.³⁷

NZD, který je naplněn až v dobře fungující vlastní rodině, začíná být, podle zjištěných údajů, převažujícím pojetím PP v ČR. Novela zákona o sociálně- právní ochraně dětí, která uvedla v platnost základy pro ustavení profesionální pěstounské péči,

³⁶ Viz tabulka č. 1

³⁷ viz kapitola 4.2.

nebo Národní akční plán transformace a sjednocení systému péče o ohrožené děti, mohou být důkazy o změnách v NRP ve prospěch NZD jako součástí rodiny.

Tabulka č. 1: Rozdílné chápání NZD

	NZD je v rámci dítěte jako individua	Základem NZD je dobré fungování vlastní rodiny
1) Biologická rodina a postoje pěstounů		
Informace o biologické rodině	Ke správnému vývoji dítěte není potřeba znát členy biologické rodiny. Je dobré mít o nich informace, aby se dalo předcházet problémům v chování dítěte. (Např.: alkoholismus, gamblerství) ³⁸	Jsou nezbytné k dosažení NZD dítěte. Informace o biologické rodině jsou potřebné i při organizaci kontaktů. ³⁹
Vztah pěstounské a biologické rodiny	Není nutný. Pokud nastane, často naruší harmonii pěstounské rodiny. ⁴⁰ Vlastní rodiče jsou ti, kteří dítě zradili, nezodpovědnost. Potřeba těmto lidem pomáhat.	Vzájemné informování. Snaha o empatické vcítění, a pochopení rodičů s nadhledem. Lidé, kteří mají problémy, zapříčiněné již předchozí generací. ⁴¹ Nutnost konstruktivně těmto lidem pomáhat zlepšit svou dosavadní situaci.
2) Vzájemný kontakt		
Prospěšnost kontaktu pro dítě	Není prospěšný, je ohrožena výchova dítěte. Dítě ale má poznat svoje kořeny a realitu	Prospěšný, dítě je opět „mezi svými“. Měl by být organizován za spolupráce odborníků,

³⁸ Kamila

³⁹ David

⁴⁰ Kamila

⁴¹ Láďa

	vlastní rodiny. Může způsobovat problémy, které ubližují především dítěti.	případné nesnáze v komunikaci a dodržování předem stanoveného plánu by měli být řešeny za jejich pomoci
Iniciace a průběh kontaktu	Pokud nastane, tak supervizorovaný, na neutrálním místě.	Supervizorovaný, na neutrálním místě. Později podle domluvy.
Intenzita a udržování kontaktu	Pokud to vlastní rodiče ani dítě nevyžaduje, kontakt není nutný.	Čím častější kontakt bude, tím lépe pro dítě.
Vztah mezi pěstounskou rodinou a dítětem	Dítě by si mělo k pěstounům vytvořit trvalý vztah podobný vztahu mezi rodičem a jeho potomkem.	Dítě by si mělo vytvořit k pěstounům trvalý vztah, který nevyklučuje trvalý vztah k vlastním rodičům. Mělo by pěstouny považovat za součást života, za lidi, kteří je mají bezpodmínečně rádi. ⁴²
Role odborníků	Pomáhají dětem a pěstounům	Pomáhají dětem, pěstounům při zprostředkování kontaktu a pracují s biologickou rodinou.

Zdroj: vytvořeno autorkou

4.2. Biologická rodina a postoje pěstounů

Všichni dotázaní respondenti se shodli, že je třeba, aby dítě v PP vědělo o svém původu. Zatajování pravého rodičovství považují za nemorální i neprospěšné pro správný vývoj dítěte. Základem pro dobrý vztah mezi pěstouny a dětmi v PP je budování vzájemného vztahu na pravdě a otevřenosti.

„Jako v každém případě si myslím, že to dítě musí vědět pravdu. Že nejhorší je, to co jsme taky někde zaslechli od pěstounů, jako že jim řeknou, že je jejich. To by řekl, že je úplně špatně., [Láďa]

⁴² Ilona

„Co máme D., ten si to teda nepamatuje, ten říkal: ‚Já jsem se ti narodil z břicha.‘ Ale já říkám: ‚no nenarodil prostě‘. Jak nejsou větší vzpomínky do těch třech let (...) On si tak matně pamatuje, jak jsme ho přivezli, ale do těch souvislostí si to nedá, že má někde nějakou jinou mamku. Člověk by jim to moh snadno naservírovat, že to tak není, pokud se ty rodiče neozjevaj. ale je to špatně samozřejmě. Daleko snáží se to sděluje těm malenkatejm, jakoby že to tak je, prostě.“ [Kamila]

Dotázaní pěstouni měli o vlastních rodičích dětí v PP různou míru informací. Lišil se i jejich názor na samotné biologické rodiče. Výzkumy ukazují, že pro dítě, které nevyrostá ve vlastní rodině, je důležitější navázání vztahu s matkou. Drtivá většina opuštěných dětí má totiž neznámého otce, nebo otce, který o ně neprojevuje zájem. [Sobotková, 2010:55] [Farmer, 2004: 177-178]

Když dospělí pracují jako tým s ohledem na nejlepší zájem dítěte, pak dítě nepociťuje negativní tlak, aby si vybralo mezi dvěma sadami rodičů. [Lutz, 2003:8] Ne všichni pěstouni se ale na takovém přístupu při rozhovorech shodli. Jak vyplývá z výzkumu, je to způsobeno i mírou informací o biologické rodině. Čím víc informací pěstouni o vlastní rodině dítěte mají, tím pozitivnější vztah k ní.

„Pro dítě je daleko lepší, když nemusí mezi rodičema soupeřit. Když nemusí před pěstounama říkat, jak jeho rodiče jsou hrozný a před rodičema naopak vykládat, jak jeho pěstouni jsou strašný. A může se chovat tak, jak to cejtí (...) Pokud dítě v tomto kontaktu zkušenost nemá, pak si dělá spoustu fantazií a představ. Sní si o rodičích a může to pak být pro něho velmi těžké, když přijde naráz konfrontace s realitou. Když dítě ten kontakt má, žije s realitou a současně s tím se může vztah k pěstounům i posílit.“ [David]

Dostatek informací o biologické rodině je podmínkou k pozitivnímu přijetí biologických rodičů.

„Od samého začátku, co jsme si vzali děti do PP, byli jsme v kontaktu s rodinou jak širší, tak i s rodiči. Rodiny byli rozvětvený, protože kluci mají stejnou mámu ale jiný táty. Bylo to náročnější v tom, že to bylo hodně lidí. (...) počítali jsme s tím, že kluci mají svoje blízký, a že se s nima stýkají, a že s nima mají vztah, a že je dobře, aby ten vztah podporovali.“ [David]

Jedno z dětí, které bylo Davidovi svěřeno do PP se po několika letech vrátilo zpět do své původní rodiny. David hodnotí biologickou rodinu dítěte kladně.

„Spolupráce s tou rodinou je dobrá, i když ne vždy bezproblémová. Občas tam byly věci, který se musely dobře odkomunikovat, každý na to měl jiný názor. Ale vzájemný vztah a spolupráce je velmi dobrá.“ [David]

Kamila a Láďa neměli o matce sourozenců téměř žádné informace. Nedostatek informací o původní rodině dětí se odráží i na postoji pěstounů k biologické matce.

„Matku jsme nikdy neviděli. Ani se nám neozvala.“ [Láďa] „Akorát víme, že byla u soudu, když nám byli kluci svěřený soudně do péče.“ [Kamila] „Ale ani sme se tam s ní nepotkali.“ [Láďa]

„V D.[dítě v pěstounské péči - MK] je pořád otázka: Proč ho vlastně zradili? Když je viděl naposled, slíbili mu, že za ním přijdou. Ale už je víckrát neviděl.(...) Nehledě na to, že vlastní rodiče si je začnou různými způsoby kupovat a slibovat hory doly. A i pro pěstouny je to hrozně náročný. Co známe z doslechu, tak děti pak přestanou poslouchat a říkat jim, že pěstouni nejsou jejich pravý rodiče, a že raději půjdou k mámě. A ta máma jim to slibuje, když se s nima setká. Kupuje jim strašně drahý dárky a tak si je jako podplácí. Je to hrozný. Jsme vděčný, že to nemusíme absolvovat. Všichni pěstouni, co sme slyšeli, tak se na tom shodnou „ [Láďa]

Odlišná situace je v PPPD, kde vzájemný vztah, rodiče – pěstouni – sociální pracovníci, je přímo jejím principem.⁴³ Děti, které má Ilona v PPPD, se s rodiči stýkají jednou týdně, pěstouni a rodiče spolu se sociálními pracovníky spolupracují na zlepšení situace celé původní rodiny. PPPD by měla být vnímána dítětem pouze za něco dočasného. Výstižně PPPD vyjádřila Ilona:

„Já si myslím, že bysme měli fungovat, jako když jedou děti k babičce a k dědovi na prázdniny. Tam člověk přijede a ví, že je tam v bezpečí, že se tam ty lidi o něj postaraj, že ho maj rádi, ale zároveň ví, že se zas vrátí jakoby k rodičům.“ [Ilona]

⁴³ viz vymezení PPPD

4.3. Kontakt dítěte v PP s vlastní rodinou

Často je vzájemný kontakt i komunikace velmi obtížná. V situacích, kdy dítě velmi dobře prospívá v náhradním prostředí, může být tlak na spletné vztahy s jeho vlastní rodinou zničující. [Bowyer, 2009] Výzkum českého prostředí poukazuje na neexistenci biologických rodičů, kteří by byli vhodní pro vzájemné kontakty. [Sobotková, 2010: 56]

„Možnost kontaktu s biologickou rodinou tady byla vždycky, to není nijak nová záležitost, i když se teď jako novinka uvádí a ty pěstouni jsou do toho tlačeni a je to vlastně podmínka pěstounské péče. (...) Kontakt s biologickou rodinou dítěte je jeden z problémů pěstounské péče, který pěstouni uvádějí.“ [František]

Dítě, které nevyrostá ve své vlastní rodině, si potřebuje, nejčastěji v době dospívání, vyjasnit svou minulost. Součástí tohoto procesu je úspěšně začlenění do osobní historie i vztah k vlastním rodičům. Z výzkumu, který se zabýval úspěšností začlenění dětí vyrůstajících v pěstounské péči do společnosti, vyplývá, že seznámení s vlastní rodinou dítěte je stejně tak důležité, jako odborná pomoc při zvládnutí obtížných situací. [Kolouchová; 2009: 30-32] Jednotná koncepce, vymezující vztahy biologických rodičů, je nutná k úspěšnému fungování vzájemného vztahu. [Sobotková; 2008b]

Avšak je třeba především posuzovat každý případ individuálně. Protože v situaci, kdy je pro jeden případ kontakt přínosný, může být v druhém případě zničující. [Beyer, 1999: 4] Přesto většina respondentů považuje vzájemný kontakt s dítětem a vlastními rodiči za prospěšný, pokud neohrožuje dítě. Smyslem kontaktu je podle respondentů hlavně poznání původního prostředí, přijetí vlastní minulosti a konfrontace s realitou. Návštěva rodičů dítěti pomáhá najít přesné důvody, proč je v náhradní péči. [Beyer, 1999: 10]

„Vždycky to smysl má, pokud je to v zájmu dítěte, pokud je to žádoucí a není to nijak ohrožující na jeho zdraví. Je otázka, co to přinese tomu dítěti. Vždy mu to dá kontext kořenů. (...) a to má každý a je to potřeba vyřešit v co nejranějším věku.“ [Tereza]

„Každý člověk potřebuje znát svoje kořeny. (...) Ale vždy záleží na situaci dítěte. Pokud bylo dítě v dané rodině zneužíván, týrán, je třeba ho od toho uchránit a znova ho netraumatizovat, ale pokud bylo dítě odebráno ze sociálních důvodů, (...) tak si myslím, že je to důležité. Mám zkušenost, že pokud se dítě se svou rodinou nikdy nesešlo a pak se setká s babičkou nebo strejdou nebo sourozencem, je to pro to dítě velmi důležité.“

(...) je to otázka sebezpřijetí dítěte. Pokud má pozitivní zkušenost s rodinou, dává si to pozitivně hodnocení i sobě. Je to otázka sebedůvěry. [David]

Ne všichni experti na danou problematiku se shodli o prospěšnosti kontaktů mezi dětmi a jejich dospělými příbuznými, avšak vztah dítěte se sourozenci je jednoznačně podporován. Pokud se například v ústavní výchově ocitne sourozenecká skupina a je vhodná k pěstounské péči, musí být umístěni všichni sourozenci do jedné pěstounské rodiny. Jestliže někteří ze sourozenců jsou ve vlastní rodině a jiní v PP je jejich vzájemný kontakt jednoznačně podporován.

„Obecně si myslím, že se tohleto hledisko vždycky uplatňuje, nerozdělovat sourozence. A že jsou to výjimečný případy, zvláště v dnešní době, kdy se přikloní k tomu, že se ty sourozenci rozdělí.“ [Marta]

„Podporovali jsme kluky v tom, aby mohli být v kontaktu se svými sourozencema. Starší K [dítě v PP - MK] trávil nějaký víkendy se svými staršíma sourozencema. R [dítě v PP - MK], protože byl malej, tak s nima byl jen několik hodin.“ [David]

Samotné setkání pěstounů, dítěte a biologického rodiče (případně rodičů) není jednoduchou záležitostí. Je běžné, že chování dětí, které se mají setkat s rodiči, vybočuje z normálu. Děti mohou být šťastné, zmatené, rozzlobené, smutné, mohou doufat, že si je rodiče vezmou zpět, nejisté jak se chovat k rodičům před pěstounskou rodinou, ustarané, jestli členové rodiny jsou v pořádku, nebo se bránit proti kritice ze strany rodiny. Tyto citové projevy většinou nejsou znamením toho, že by návštěva probíhala špatně, nebo že by bylo něco špatně ve vztahu k pěstounům. [Beyer, 1999: 2] Reakce dětí po kontaktu s vlastními rodiči popisuje i Ilona:

„ (...) druhý den jsou hodně rozhozený, maj takový ty svoje emoce, smutek. Nebo jsou takový, no nerozuměj tomu. (...) ani oni nevěděli, že tohle budou mít, si myslím. Hodně se s nima o tom povídá.“ [Ilona]

Názory na iniciaci kontaktu úzce souvisí i s pojetím NZD. Podle Terezy, která jinak se vzájemným kontaktem souhlasí, jsou pěstouni tak zatíženi jinými povinnostmi spojenými s PP, že by se sami do zprostředkovávání kontaktu neměli pouštět. Takovou službu by měli vykonávat sociální pracovníci. Bohužel ale ještě neexistují vypracované metodiky, podle kterých by bylo možno se řídit. [Tereza]

„Je to pro samotný pěstouny nezvládnutelný. Co vím, tak se o to snaží osvěcený sociální pracovníce a neziskovky, který jim v tom pomáhají.“ [Tereza]

„Mělo by to vycházet z analýzy potřeb a situace dítěte. Pokud dítě vstupuje do pěstounské rodiny a má vztahy navázaný ze své původní rodiny, od nich by se to mělo odvíjet a pěstouni by tomu neměli bránit. Myslím si, že by tohle měl primárně kontrolovat OSPOD, úřad, a ten by měl vyhodnotit, jestli dítě bude mít kontakt se svou vlastní rodinou (...).“ [David]

Všichni dotázaní se shodli, že případný kontakt by měl probíhat na neutrální půdě za asistence sociálních pracovníků, kteří budou dohlížet na dodržování předem dohodnutých pravidel. V ČR se zprostředkováním asistovaných kontaktů zabývá například Amalthea o. s., ve svých prostorách nabízí i neutrální prostředí, kde se mohou děti v PP setkat s vlastními rodiči.

Několik z dotázaných se vyjádřilo o setkávání dítěte s rodiči jako o zatěžující a namáhavé práci, která poznamená okolí dítěte.

„Ovlivní to všechny a hlavně pěstouny, je to těžká práce, balík. Je to práce, do který se pěstounům nemusí chtít. Má to velký vliv na vlastní děti pěstounů.“ [Tereza]

Jiní odborníci pokládají kontakt za právo dítěte, odborná pomoc by měla pěstounům pomoci se s tímto aspektem PP vyrovnat.

„Záleží to prostě na těch lidech, jakým způsobem to vnímají, že to dítě ty potřeby má a dobrý je, když se těm pěstounům v tomhleto poskytne podpora psychologa, aby si to dokázali sami pro sebe prostě srovnat. A že tohleto tomu dítěti umožní, že mu vlastně jako do života poskytují do života totéž, jako když mu dávají lásku, a starají se o něho, (...) to dítě, na to to právo má.“ [Marta]

K eliminaci negativních vlivů vypracovala skupin pěstounů sedm pravidel, kterými by se měly zúčastněné strany řídit.

- Ke kontaktu by mělo dojít pouze za souhlasu dítěte.
- Před i po uskutečnění kontaktu by se s dítětem mělo mluvit o jeho minulosti a pocitech, představách a myšlenkách

- Pěstouni i děti by měli vědět, co mohou v průběhu kontaktu očekávat. Zde hraje důležitou úlohu příprava odborníky.
- Bezpečí jako hlavní hledisko. Kontakt by měl probíhat na neutrální půdě za asistence odborníka.
- Kontakt může proběhnout jedině, pokud jsou předem domluvena pravidla, to předpokládá předcházející přípravu původní rodiny dítěte a spolupráci s psychologem a sociálním pracovníkem.
- Všechny uvedené strany mají právo kontakt přerušit.
- Telefonický kontakt není vhodný.

[Bučková, Butulová, 2010]

Vztahy mezi vlastní a nevlastní rodinou dítěte, které nemůže se svými vlastními rodiči žít, jsou problematické. Jak se shodují dotázaní respondenti., k jejich úspěšnému zvládnutí je nutné stanovit jasná pravidla vedoucí k vyřešení situace, jednotný koncepční přístup a dostatek odborníků, kteří jsou schopni efektivně a citlivě řešit krizové rodinné situace. Ke stanovení explicitních pravidel je možné dojít několika způsoby. V našem systému náhradní rodinné péče jednotný koncepční přístup, jak pracovat s biologickými rodinami dětí v náhradní rodinné péči, zjevně chybí. Stejně jako dostatek služeb nabízející sanaci rodiny.

5. Závěr

Předkládaná bakalářská práce se věnuje procesu vzniku pěstounské péče mezi jednotlivcem a dítětem umístěným do konkrétní pěstounské péče. Jedná se o složitý dlouhodobý proces, k jehož úspěšnému dosažení musí být splněno několik kroků. Zájemce o PP musí mimo jiné absolvovat odbornou přípravu a být odbornou komisí konkrétního krajského úřadu posouzen jako vhodný žadatel o pěstounskou péči. Dítě odebrané z vlastní rodiny může být do Pěstounské péče umístěno, především pokud se pro něho najde vhodná rodina.

Vztah dítěte v pěstounské péči s jeho vlastní rodinou je experty na danou problematiku vnímány odlišně. Na základě tří teoretických přístupů: sociálně kognitivní teorie, psychické deprivace a systémového přístupu k rodině popisuje práce jednotlivé názory odborníků a pěstounů. Pomocí analýzy dat a polostrukturovaných rozhovorů s návodem poukazuje na odlišné vnímání nejlepšího zájmu dítěte jako hlavního faktoru, který formuje dva převládající názory na vzájemnou interakci mezi biologickou rodinou a dítětem v pěstounské péči.

Pro experty, kteří odmítají kontakt nebo ho považují jen jako nutný, je nejlepší zájem dítěte především jeho individuálním zájmem, bez ohledu na rodinnou historii a minulost dítěte. Pro odborníky a pěstouny, kteří interakci dítěte v pěstounské péči a biologické rodiny podporují, považují dítě za součást širšího společenství - vlastní rodiny. S takovým pojetím nejlepšího zájmu dítěte se pojí i snaha pomoci celé biologické rodině vyřešit dočasnou nevyhovující situaci. Naplněním nejlepšího zájmu dítěte je pak navrácení dítěte zpět do původní rodiny. Pojetí nejlepšího zájmu dítěte a následné postoje k biologické rodině významně ovlivňuje i míra informací o původní rodině dítěte, kterými daní pěstouni disponují. Čím více informací pěstouni o rodičích dítěte měli, tím byl jejich postoj k nim chápavější.

Úmluva o právech dítěte [Úmluva čl. 3 odst. 1] stanovuje, že „*Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí (...)*“. Problémy s přesným vymezením nejlepšího zájmu dítěte⁴⁴, mohou vést k jeho dvojí interpretaci. Nejlepší zájem dítěte jako zájem jedince, který k uspokojení svých potřeb potřebuje dlouhodobý vztah s pečující osobou, která zároveň nemusí být jeho biologickým rodičem. Nebo nejlepší zájem dítěte jako zájem dítěte, které ke správnému vývoji potřebuje dobře

⁴⁴ viz kapitola 2.3

fungující biologickou rodinu. Sociální práce by se podle těchto expertů měla zaměřit především na prevenci a sanaci rodiny. Přesná definice pojmu by podle zjištění této práce mohla vést k dalšímu jednotnému přístupu. Jestliže bude nejlepší zájem dítěte přesně definován, bude vyjasněn i další postup týkající se kontaktu biologických rodičů a dítěte v pěstounské péči.

Nicméně vyhovující vztahy mezi pěstouny a biologickými rodiči dítěte v pěstounské péči, přesto bude a je obtížné navázat. Důležitou roli zde hraje příprava budoucích pěstounů [Rotreklová, 2009: 44] a jejich očekávání od dětí v pěstounské péči. [Sobotková, 2008b] Pro děti je občas vztah k biologickým rodičům poněkud matoucí. Navíc rodiče těchto dětí mají často vážnou sociální poruchu. [Sobotková, 2008b] Tím se biologičtí rodiče stávají pro pěstounskou rodinu přítěží a je nutné vyjasnit si předem rozsah jejich kompetencí. [Kolouchová, 2009: 30-34] Je ale třeba neustále posuzovat každé dítě jednotlivě, s ohledem na aktuální situaci dítěte, pěstounské i vlastní rodiny dítěte.

Summary

Bachelor thesis "Child in the foster care and its birth family" deals with conditions which lead to realization a certain foster care and describes different types of understanding biological family of the child in the foster care.

Work includes definitions of the most important terms that are incorporated in other parts of work. Bachelor thesis describes steps that are necessary to accomplish the foster care in the Czech Republic, too. Work engages in procedures how to successfully become from an applicant of foster care to a foster career and a way of threatened child into a suitable foster family. Analysis of semi-structured interviews and analysis of documents are included in the third part.

Work specifies major problems with contact of biological family and the child in the foster care. Birth family of the child in the foster care is perceived by foster careers and experts in two ways. Some experts and careers perceive birth family as a problematic and inappropriate part of the foster care. Some of them suppose relations between parents and child as an inseparable part of proper development of the child in the foster care. Different attitudes are based on different interpretations of term Best

interest of the child. This term have not a clear definition yet. Clarification of Best interest of the child can leads to unitary approach to birth families of children in the foster care.

Použitá literatura

BANDURA, Albert. *Social learning theory*. Upper Saddle River: Prentice Hall Inc., 1977, 247 s. ISBN 0-13-816744-3.

BERG, B. L. *Qualitative research methods for the social sciences*. 5th ed. Boston: Pearson, 2004. 336s. ISBN 0-205-37905-2.

BEYER, M. Parent – Child Visits as an Oportunity for Change. *THE PREVENTION REPORT* [seriál online]. The National Resource Center for Family Centered Practice. 1999, č. 1, [cit. 2012-04-26].

Dostupné z <<http://www.uiowa.edu/~nrcfcp/publications/documents/spring1999.pdf>>

BITTNER, P. *Metodika služby sanace rodiny se zaměřením na spolupráci mezi orgány sociálně- právní ochrany dětí a poskytovateli sociálních služeb Pardubického kraje* [online]. 2009. [cit. 03-19-2012]. Dostupné z <www.pardubickykraj.cz/viewDocument.asp?document=18925>.

BLOOR, M., WOOD, F. *Keywords in qualitative methods : a vocabulary of research concepts*. London : Sage. 1.ed., 2006. 195 s. ISBN 0-7619-4330-7.

BOWYER, S. *Research Realities: the experiences of birth parents. Research by Gillian Schofield*. [online]. 2009. Poslední revize 12.10. 2009. [cit. 2012-05-04]

Dostupné z < <http://www.communitycare.co.uk/Articles/12/10/2009/112830/research-realities-the-experiences-of-birth-parents.htm> >.

BRONFENBRENNER, U. *The Ecology of Human Development : Experiments by Nature and Design*. Cambridge : Harvard University Press, 1981. 330 s., ISBN 978-0674224575.

BUČKOVÁ, P. BUTULOVÁ, B. Kontakt dítěte v pěstounské péči s jeho původní rodinou. In *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. 2010, roč. č. 4, s. 42- 45

ČLOVĚK V TÍSNI. *Právo a terénní sociální práce* [online]. 2012, poslední aktualizace 1. 1. 2012.[cit. 04-11-2012]. Dostupné z <<http://www.clovekvpravu.cz/ochrana-rodiny-a-deti-rodinne-pravo-aktualizovano-k-112012-141/rodicovstvi-a-pece-o-dite-866/nahradni-rodinna-pece-878/pestounska-pece-880>>.

ČOŽÍKOVÁ M., Cesta k přijetí dítěte do náhradní rodinné péče. In *Rodina a náhradní rodinná péče*. Olomouc: HANEX. 2008. s. 7-34.

FARMER, E. *Fostering adolescents* [online]. London: Jessica Kingsley Publishers, 2004. Supporting parents [cit. 2012-05-04]. Dostupné z: <<http://site.ebrary.com/lib/natl/Doc?id=10082342>>.

FRINTA O., MELICHAROVÁ D., Náhradní rodinná péče o dítě - právní rámec v obecných souvislostech. In *Náhradní výchova dětí – možnosti a meze. Kolokvium I*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta., 2008., s. 26-37.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2. aktualiz. vyd., Praha: Portál, 2008. 408 s. ISBN 978-7367-485-4.

HOFROVÁ V., ROTREKLOVÁ E. Odborná příprava budoucích pěstounů a osvojitelů. In *SBORNÍK Z IX.CELOSTÁTNÍHO SEMINÁŘE NRP. Aktuální otázky náhradní rodinné péče*. Brno: TRIADA - Poradenské centrum o.s., 2009. s. 43-46.

HORÁKOVÁ, J. *Proces odebírání dítěte z rodiny a možnosti následné péče v České republice*. 2009.43 s. Bakalářská práce. Olomouc: Cyrilometodějská teologická fakulta na Univerzitě Palackého v Olomouci na katedře křesťanské sociální práce. Vedoucí diplomové práce JUDr. Ladislav Palatin.

JANOČKOVÁ M., K pojmu nejlepší zájem dítěte. In *SBORNÍK Z IX. CELOSTÁTNÍHO SEMINÁŘE NRP. Aktuální otázky náhradní rodinné péče*. Brno: TRIADA - Poradenské centrum o.s., 2009. ISBN-978-80-254-5957-7. str. 64-73

- JANOŠEK, J. Sociálně kognitivní teorie Alberta Bandury. *Československá psychologie*. 1992, vol. 36, no. 5, s. 385-398. ISSN:0009-062X.
- KOLUCHOVÁ, J. *Diagnostika a reparabilita psychické deprivace. Autoreferát disertační práce*. Olomouc: Ediční středisko Univerzity Palackého nositelky Řádu práce. 1987.
- KOLUCHOVÁ, J. Z výsledků dlouhodobých výzkumů pěstounských rodin. *Pediatric pro praxi* [online]. 2003, č. 3, [cit. 2012- 05-02]. str. 118-120. Dostupné z <<http://www.solen.cz/pdfs/ped/2003/03/02.pdf>>
- KOLUCHOVÁ J., K problematice biologických rodičů dětí v pěstounské péči. In *Náhradní rodinná péče - představy a skutečnost. (Realita a východiska v ČR) Kolokvium II*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta., 2009. Uspořádala a do tisku připravila Senta Radvanová., s. 30-34.
- KORNEL, Zbavení rodičovské zodpovědnosti. In *SBORNÍK Z IX. CELOSTÁTNÍHO SEMINÁŘE NRP. Aktuální otázky náhradní rodinné péče*. Brno: TRIADA - Poradenské centrum o.s., 2009. s.74-79.
- KOVAŘÍK J., PAZLAROVÁ H., BUBLEOVÁ V., *Práva ohrožených a znevýhodněných dětí (Závěrečná zpráva)* [online]. 2003. poslední revize 9.3. 2003. [cit. 2012-03-19]. Dostupné z <http://www.ceskaghetta.cz/download/stav_systemu_nahradni_pece.pdf>.
- LANGMEIER, J., MATĚJČEK, Z. *Psychická deprivace v dětství*. 3., dopln. vyd. Praha: Avicenum, 1974. 397s. ISBN 08-049-74.
- LUTZ, L. Achieving Permanence for Children in the Child Welfare System: Pioneering Possibilities: Amidst Daunting Challenges. *Permanency Planning Today. The Semi-Annual Newsletter of the NATIONAL RESOURCE CENTER FOR FOSTER CARE & PERMANENCY PLANNING at the Hunter College School of Social Work*. [online]. Winter 2003. [cit. 2012-04-26]. Dostupné z:

<<http://www.hunter.cuny.edu/socwork/nrcfcpp/downloads/newsletter/ppt-fall-2003.pdf>>.

MACHÁČKOVÁ, L., *Formy náhradní péče o dítě podle zákona o rodině*. In *ACTA UNIVERSITATIS PALACKIANAE OLOMUCENSIS FACULTAS IURIDICA*. Vyhánek L., Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2000. s.129-136.

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 161 s. Studijní texty; sv. 3. ISBN 80-86429-19-9.

Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti [online]. MPSV 2007, [cit. 23.10. 2011] Dostupné z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf>.

Sanace rodiny [online]. MPSV 2008, Poslední revize 23.7.2008 [cit. 2012-05-04] Dostupné z <<http://www.mpsv.cz/cs/5587>>.

Metodický pokyn MPSV ze dne 2.11.1995 k postupu obecních úřadů obcí s rozšířenou působností při poskytování pomoci ohroženým dětem (upravený podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně- právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů) – ve znění účinném od 15.3. 2007 [online]. MPSV 2009, poslední revize 29. 6. 2009 [cit. 04-08-2012]. Dostupné z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7287/Metodicky_pokyn_150307.pdf >

Instrukce Ministerstva spravedlnosti, Ministerstva vnitra, Ministerstva zdravotnictví, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstva práce a sociálních věcí ze dne 5.4.2007 č.j. 142/2007-ODS-Org, kterou se upravuje postup při výkonu soudních rozhodnutí o výchově nezletilých dětí [online]. MPSV et al. c2009, poslední revize 29.6. 2009 [cit. 04-08-2012]. Dostupné z <www.mpsv.cz/files/clanky/7286/Instrukce_142_2007.pdf>.

Zprostředkování osvojení a pěstounské péče [online]. MPSV 2009, poslední revize 14. 7. 2009 [cit. 04-08-2012]. Dostupné z <<http://www.mpsv.cz/cs/7298>>.

Dávky pěstounské péče [online]. MPSV 2009, poslední revize 13. 1. 2012 [cit. 2012-04-11] Dostupné z <http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/pestounska_pece>.

Sociálně- právní ochrana dětí - obecný úvod [online]. MPSV 2009, poslední revize 14.7. [cit. 2012-03-19]. Dostupné z <<http://www.mpsv.cz/cs/7242>>.

Pěstounská péče na přechodnou dobu. Jak na pěstounskou péči na přechodnou dobu [online]. MPSV 2009, [cit. 2012-05-02] Dostupné z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7296/Pestounska_pece_na_prechodnou_dobu.pdf>.

Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011 [online]. MPSVc2009. Poslední revize 20. 7. 2009 [cit. 2012-03-19]. Dostupné z <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/7440/NAP.pdf>>.

Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti - základní principy [online]. MPSV 2009, poslední revize 30. 6. 2009 [cit. 03-19-2012]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf>.

Životní a existenční minimum [online]. MPSV 2011a, poslední revize 30.12 2011 [cit. 2012-04-12] Dostupné z <http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/zivotni_min>.

Příspěvek na péči od 1/1/2012 [online]. MPSV 2011. [cit. 2012-04-12] Dostupné z: <<http://socialnireforma.mpsv.cz/cs/23>>.

Nejlepší zájem dítěte [online]. MŠMT c2006, [cit. 2012-05-04]. Dostupné z <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/vyklad-pojmu-nejlepsi-zajem-ditete>>.

ORMROD, J. E. *Human learning*. 4th ed. Upper Saddle River; NJ: Prentice Hall. 1999. ISBN 0-13-875684-5.

PLAŇAVA, I. *Manželství a rodiny*. 1. vyd. Brno: DOPLNĚK, 2000. 296 str. ISBN 80-7239-039-2.

SOBOTKOVÁ I., Poznámky k současné situaci v ústavní výchově dětí, Situace v náhradní rodinné péči a její alternativy. In *Náhradní výchova dětí – možnosti a meze. Kolokvium I*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta., 2008., s. 107-112.

SOBOTKOVÁ, I. Biologické rodiny dětí, které jsou navrhovány do náhradní rodinné péče. *E-psychologie* [online]. 2010, roč. 4., č. 1., str. 51-57. [cit. 2012-4-12]. Dostupné z: <<http://e-psycholog.eu/pdf/sobotkova.pdf>>. ISSN 1802-8853.

STŘEDISKO NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE. *Současná legislativní situace v oblasti náhradní rodinné péče v ČR* [online]. Nedatováno. [cit. 04-08-2012]. Dostupné z <http://www.pestounskapece.cz/legislativa.php#ustavni_vychova>.

Právní normy

Úmluva o právech dítěte.

Všeobecná deklarace lidských práv.

Zákon č. 94/1963 Sb. ze dne 4. 12. 1963 o rodině, jak vyplývá ze změn a doplnění provedených zákonem č. 132/1982 Sb., zákonem č. 234/1992 Sb., nálezem Ústavního soudu č. 72/1995 Sb. a zákonem č. 91/1998 Sb., ve znění pozdějších změn.

Zákon č. 99/1963 Sb. ze dne 4. 12. 1963, občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 242/1991 Sb. ze dne 20. 6. 1991 o péči o zdraví lidu, v platném znění.

Zákon č. 359/1999 Sb. ze dne 9. 12. 1999, o sociálně- právní ochraně dětí.

Zákon č. 109/2002 Sb. platný od 1. 7. 2002, o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních

Zákon č 218/2003 Sb., ze dne 25.6 2003, o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů.